Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Eenige opmerkingen over echtscheiding met onderling goedvinden

https://hdl.handle.net/1874/240235

A. qu. 192
Jur.
29 Jun. 08

Eenige Opmerkingen over Echtscheiding met onderling goedvinden.

E. L. UMBGROVE.

Utrecht. J. NIKERK, DRUKKER EN UITGEVER. 1888.

Eenige opmerkingen

over Echtscheiding met onderling goedvinden.

EENIGE OPMERKINGEN

OVER

Echtscheiding met onderling goedvinden.

PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD

VAN

Doctor in de Rechtswetenschap

AAN DE RIJKS-UNIVERSITEIT TE UTRECHT

NA BEKOMEN MACHTIGING VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS

DR. G. H. LAMERS

Hoogleeraar in de Faculteit der Godgeleerdheid

EN MET TOESTEMMING VAN DEN ACADEMISCHEN SENAAT

TEGEN DE BEDENKINGEN VAN DE FACULTEIT DER RECHTSGELEERDHEID

TE VERDEDIGEN

op VRIJDAG 29 JUNI 1888, des namiddags ten 2 ure,

DOOR

EDUARD LAMORAAL UMBGROVE,

geboren te Almelo.

UTRECHT,
J. NIKERK.
1888.

UNIVERSITEITS BIBLIOTHEEK UTRECHT

Aan mijne dierbare ouders.

VOORWOORD.

Nu ik deze Academie ga verlaten, is het mij een aangename taak aan de Hoogleeraren der Rechtsgeleerde Faculteit mijn dank te betuigen voor het genoten onderwijs en in 't bizonder aan mijnen Hooggeachten Promotor, Mr. H. J. HAMAKER *voor de vele nuttige wenken, mij bij het samenstellen dezer regelen op zoo hulpvaardige wijze gegeven.*

Het Utrechtsch Studentencorps, waarvan het mij een eer was, al den tijd, dien ik hier door-

bracht, lid te zijn, wensch ik een steeds voortdurenden en toenemenden bloei toe.

Ik hoop, dat ik van mijne vrienden hierbij nog geen afscheid zal behoeven te nemen, en wat betreft mijne kennissen en allen, van wie ik hier vriendelijkheid mocht ondervinden, ik beveel mij bij dezen ten zeerste in hunne welwillende herinnering aan!

INLEIDING.

De echtscheiding, thans in de meeste landen toegelaten, was ook reeds in de oudste tijden bekend. Het schijnt vast te staan, dat de Egyptenaren, de Babyloniërs, de Ariërs en Iraniërs, de Hebreërs, Grieken en Carthagers haar reeds toepasten.

Daar mijn bestek niet toelaat hieromtrent in bizonderheden te treden, wil ik aanvangen de hoofdtrekken van wetgeving op dit stuk bij de Romeinen aante geven, die in de verschillende tijdvakken zeer uiteenloopend is geweest.

In een volgende § zal ik de geschiedenis nagaan der echtscheiding in het oud-Germaansche, oud-Fransche en oud-Hollandsche recht, hoewel ik over de middeleeuwen en ook over den lateren tijd tot 1792 kort kan zijn, aangezien, voornamelijk door den invloed van het kanonieke recht, de echtschei-

ding zeer beperkt was en echtscheiding met onderlinge toestemming — het eigenlijke onderwerp van dit proefschrift — niet veroorloofd was.

Met de Fransche Revolutie begint een tijdperk van meer belang ten dezen opzichte, zoodat ik in § 3 eenigszins langer zal moeten stilstaan bij de geschiedenis der echtscheiding in deze eeuw, voornamelijk in Frankrijk, terwijl ik mij voorstel ook de hoofdbepalingen op dit stuk in de tegenwoordige wetboeken der voornaamste Europeesche staten, mede te deelen.

In het 2e hoofdstuk hoop ik de wenschelijkheid van echtscheiding in het algemeen, van echtscheiding boven enkele separatie en van echtscheiding met wederzijdsch goedvinden aan te toonen, om ten slotte, na de nieuwe bepalingen omtrent echtscheiding en scheiding van tafel en bed in het ontwerp der Staats-commissie tot herziening van het B. W., te hebben nagegaan, volgens mijne meening aan te geven òf en hoe de jure constituendo echtscheiding met onderling goedvinden in een eventueel nieuw B. W. wenschelijk zoude zijn.

HOOFDSTUK I.

§ 1. *Het Romeinsche recht* [1]).

Er waren te Rome twee toestanden voor de gehuwde vrouw. Of zij bleef onder de macht haars vaders of van dien harer agnaten, die de vaderlijke macht uitoefende, òf zij ging over in de macht van haren man, in manu mariti. Dit laatste geschiedde in de vroegste tijden. De oudste vorm van huwelijksvoltrekking was die per confarreationem, ingesteld door Romulus. Ze bestond in eene ceremonie voor den pontifex maximus of den flamen dialis, in tegenwoordigheid van 10 getuigen.

---

[1]) Voor het R. R. heb ik voornamelijk geput uit de volgende schrijvers: G. Puchta, Cursus der Institutionen, Leipzig 1847, sub Ehescheidung § CCXCI en

G. Poulle: Le divorce et les lois du 27 Juillet 1884 et du 18 Avril 1886. Paris 1887, pag. 11 v. v.

Oorspronkelijk konden alleen patriciërs van dezen vorm gebruik maken. Slechts zij, die gesproten waren uit een aldus gesloten huwelijk, konden in aanmerking komen om de functies te vervullen van priesters van Jupiter, Quirinus en Mars. Voor den flamen dialis was het huwelijk per confarreationem een vereischte voor zijn ambt, en het kon bij hem niet ontbonden worden; (stierf de vrouw, zoo verloor hij zijn ambt). Later ontstond er voor andere personen wèl een ontbinding van een aldus gesloten huwelijk n.l. per diffarreationem, die mede plaats vond door tusschenkomst van den priester.

Behalve bij dit huwelijk, dat een godsdienstig begrip tot grondslag had, was echtscheiding toegelaten zonder eenige formaliteiten.

De Romeinen toch beschouwden het huwelijk geheel als een gewoon consensueel contract, zoodat noch civiele, noch geestelijke autoriteiten daarbij noodig waren.

Op dezelfde wijze, als het gesloten was, kon volgens hen het huwelijk ontbonden worden, immers was de rechtsregel van kracht: Nihil tam naturale est, quam eo genere quidquid dissolvere, quo colligatum est.

Alleen moest de wil om te scheiden uitdrukkelijk verklaard worden. Het huwelijk hield dus b.v. niet op door krankzinnigheid van een der beide partijen, omdat de krankzinnige niet in staat is zijn wil te kennen te geven, indien hij al een wil heeft.

Daar de Romeinen dus van het principe uitgingen, dat het huwelijk enkel door den wil van partijen gesloten werd, zoo namen zij ook aan, dat de uitgedrukte wil om te scheiden voldoende was tot opheffing van het huwelijk. Dit kon plaats hebben door onderling goedvinden: divortium bona gratia òf door éénzijdige weigering van een der partijen om het huwelijk voort te zetten: repudium mittere.

Zoodra dit aan den anderen echtgenoot was aangezegd, was het huwelijk ontbonden. (Ten tijde van Cicero twijfelde men er zelfs aan of de aankondiging wel noodig was.)

Oorspronkelijk had de man alleen het recht om te repudieeren, 't geen volgde uit de manus: het absolute recht over de vrouw. Het recht om haar weg te zenden zonder haar te dooden, was buiten twijfel begrepen in het veel grootere recht van leven en dood,

dat de man over de vrouw had (Plutarchus, Leven van Romulus, cap. 31.)

Toen later huwelijken mogelijk werden zonder dat de vrouw in manu mariti kwam, en de vrouw bij het huwelijk door usus, zich aan de usucapio van den man kon onttrekken door 3 nachten van hem weg te gaan, is het wel waarschijnlijk, dat ook de vrouw, hoewel misschien indirect met hulp van dengene, die de vaderlijke macht over haar had, het recht om te scheiden bezat. Wanneer haar dit echter werd verleend is niet met juistheid te bepalen.

De lex 12 tabularum hield hieromtrent waarschijnlijk niets in, al wil men dit soms afleiden uit een gezegde van Cicero (Philipp. II, 28) en al zegt Montesquieu in zijn Esprit des lois XVI : 16 : „Comme la loi d'Athènes donnait à la femme aussi bien qu'au mari la faculté de répudier et que l'on voit que les femmes obtinrent ce droit chez les premiers Romains nonobstant la loi de Romulus, il est clair, que cette institution fut une de celles, que les députés de Rome rapportèrent d'Athènes et qu'elle fut mise dans la loi des 12 tab."

In allen gevalle is hieromtrent met zekerheid niet

veel te zeggen. Echter schijnt het wel vast te staan, dat reeds in het 2e tijdvak der Romeinsche rechtsgeschiedenis echtscheiding zonder reden strafbaar was en ook de schuldige echtgenoot wegens datgene, waardoor hij aanleiding tot scheiding had gegeven, gestraft kon worden.

De straf voor den man was eene nota censoria, voor de vrouw het verlies van het geheel of een gedeelte harer dos.

Ook is het niet aan te nemen, wat sommige schrijvers beweren, als zoude eerst in het jaar 520 te Rome de eerste echtscheiding zijn voorgekomen, nl. die van Spurius Carvilius Ruga. Waarschijnlijk is het, dat dit de eerste sensatiemakende echtscheiding is geweest, voornamelijk omdat het repudium geschiedde wegens een tot dusverre niet voorgekomen reden nl. onvruchtbaarheid der vrouw. Buitendien Carvilius Ruga hield veel van zijne vrouw; hij verstootte haar echter, omdat hij aan de censoren de gelofte had gedaan, aan de Republiek kinderen te zullen schenken.

Het is echter te begrijpen, dat in den beginne, toen de zeden nog eenvoudig en streng waren, scheiding

niet veelvuldig voorkwam, alhoewel de wet haar niet verbood. Eerst later, toen het zedenbederf hand over hand toenam, is ook het getal echtscheidingen vermeerderd en wel in die mate, dat aan het eind der Republiek, vlgs. Seneca, (de Benef. III, 16) de vrouwen de jaren telden bij het aantal mannen, dat ze gehad hadden. Zij, die slechts eenmaal gehuwd waren geweest, waren zeer in aanzien.

In het 3e tijdvak was echtscheiding met onderlinge toestemming in het algemeen ook toegelaten. Wèl zijn er onder de regeering van Augustus eenige beperkende wetten, zooals de lex Julia de maritandis ordinibus, de lex Papia Poppaea en de lex Julia de adulteriis tot stand gekomen, doch zij laten het divortium bona gratia en het repudium ongehinderd bestaan, alleen wordt voornamelijk de geldquestie bij echtscheidingen hierin geregeld.

Volgens de lex Julia en Papia Poppaea kon de liberta zich niet van haren patroon scheiden. Deed ze het inderdaad toch, hetgeen niet te verhinderen was, dan zou eigenlijk het huwelijk ontbonden zijn, want zeggen de juristen: constare matrimonium dicere non possumus, cum sit sepa-

ratum; echter werd dan het huwelijk ten haren nadeele gefingeerd te blijven bestaan: zij mocht niet weder huwen, zoolang niet de patroon zijn wil om het huwelijk te ontbinden had verklaard en verloor tevens hare dos.

De lex Julia de adulteriis stelde een' vorm vast voor de eenzijdige ontbinding. Ze was voornamelijk gemaakt, opdat een overspelige vrouw zich niet van echtscheiding zou kunnen bedienen. Het was noodig, dat het repudium werd aangekondigd door een libertus van de familie voor zeven testes puberes, cives Romani.

Was het repudium niet op deze wijze geschied, zoo bleef het huwelijk jure bestaan.

De scheiding, onder een anderen vorm als deze tot stand gekomen, werd gestraft; het huwelijk was inderdaad echter ontbonden.

Diocletianus heeft in plaats van bovengenoemde wijze, het zenden van eenen scheidbrief ingevoerd.

Degene, die de patria potestas had over de echtgenooten, kon ook het huwelijk doen opheffen.

Eene constitutie van Marcus bepaalde echter, dat dit alleen kon geschieden, indien de andere echtgenoot

er in toestemde. Aan ongegronde of door eigen schuld verdiende scheidingen waren geldelijke nadeelen verbonden. Het divortium consensu kon echter zonder eenige nadeelige gevolgen plaats hebben.

In het 4e tijdvak was echtscheiding een veelvuldig voorkomend onderwerp van wetgeving, vooral onder den invloed van den christelijken godsdienst.

Constantijn beperkte in eene constitutie van 331 de bevoegdheid om te repudieeren, anders dan om wettige redenen, die hij opnoemde.

Echtscheiding met wederzijdsch goedvinden werd verboden.

Julianus stelde het oude recht weer in, dat door Honorius wederom beperkt werd, die o. a. als straf op echtscheiding, voor de vrouw het verlies van hare dos, voor den man dat van de donatio propter nuptias vaststelde; welke bepalingen echter herhaaldelijk zijn gewijzigd of veranderd.

Theodosius II keerde in 438 tot het recht van het 3e tijdvak terug, maar in 449 werden door Valentinianus en Theodosius de beperkende maatregelen van Constantijn weder aangenomen, terwijl in het belang der kinderen echtscheiding met wederzijdsch

goedvinden werd verboden. Ook werden de andere redenen tot echtscheiding uitgebreid.

In 497 liet keizer Anastasius divortium consensu weer toe en hief de straffen der constituties van Theodosius en Valentinianus op.

Justinianus heeft in zijn novellen (22 en 67) de oude regeling grootendeels gewijzigd.

Daar hij echter herhaaldelijk zijne bepalingen wederom veranderd heeft is het zeer moeilijk in het kort een overzicht hiervan te geven. Ik bepaal mij dan ook bij het voornaamste.

Hij onderscheidt in novel 22 cap. 3 vier soorten van echtscheiding: „*alia* quidem consentiente utraque parte, pro quibus nihil hic dicendum est, pactis causam sicut utrique placuerit, gubernantibus: *alia* vero per occasionem rationabilem, quae etiam bona gratia vocatur: *alia* vero citra omnem causam: *alia* quoque cum causa rationabili."

Toegelaten is dus echtscheiding mutuo consensu, echtscheiding uit een rechtmatigen grond = bona gratia, repudium zonder eenige reden en repudium wegens rechtmatige oorzaak.

Echtscheiding met onderling goedvinden was vol-

komen vrij, zonder eenig nadeel voor het vermogen, het divortium bona gratia was veroorloofd wegens 5 redenen, t. w. gelofte van kuischheid door een der echtgenooten afgelegd, die in een klooster wil gaan, impotentie, gevangenschap, slavernij en afwezigheid.

De verschillende bepalingen hieromtrent zal ik niet verder nagaan, als minder betrekking hebbende op mijn onderwerp, evenmin als de twee soorten van repudium.

Alleen zij nog opgemerkt, dat Justinianus de 2e soort, divortium bona gratia noemde, omdat die vijf redenen wel de zachtste manier waren om het huwelijk op te heffen: mitiores nuptiarum solutiones (nov. 22, cap. 14 § 1) dus een soort van onderlinge toestemming: sub bona gratia. [1])

Wat betreft eenzijdige scheiding wegens bepaalde redenen, nam hij dezelfde aan als Theodosius II, doch voegde er nog eenige aan toe.

In novelle 67 beperkt Justinianus de echtscheiding weder en verbiedt divortium mutuo consensu, alleen is het toegestaan als de echtgenooten in een klooster

---

[1]) Poulle t. a. p. pag. 31.

willen gaan. Ook vermindert hij het aantal redenen voor divortium bona gratia evenals voor repudium.

Deze bepalingen zijn grootendeels weder opgeheven door den opvolger van Justinianus, Justinus, die echtscheiding met onderling goedvinden weer toestond (nov. 140), terwijl Leo Philosophus het wederom verbood.

Uit het bovenstaande blijkt dus, dat niettegenstaande de menigvuldige veranderingen, die in het Romeinsche recht op het punt van echtscheiding in de verschillende perioden hebben plaats gegrepen, divortium mutuo consensu meestentijds was toegestaan.

Het was aan geen enkele wettelijke formaliteit gebonden, terwijl het den gescheiden echtgenooten vrij stond, wederom samen in het huwelijk te treden.

---

§ 2. *Het oud-Fransche, oud-Germaansche en oud-Hollandsche recht; de invloed van het Kanonieke recht.*

Over de echtscheiding in de oudste tijden bij de Galliërs kan zeer weinig bepaalds gezegd worden.

Volgens Caesar schijnt ze bij hen niet bekend te zijn geweest, volgens andere bronnen wèl: het is moeilijk uit te maken, wat men moet aannemen.

Het Oud-Germaansche recht geeft meerdere zekerheid, althans in verschillende wetten komt het een en ander daaromtrent voor.

Volgens de lex Alemanorum (Pactus III, 2: si voluntaria se partire volunt) kenden de Alemannen zoowel echtscheiding wegens bepaalde redenen als echtscheiding met wederzijdsche toestemming, waaromtrent absolute vrijheid bestond. [1])

Bij de Bourgondiërs was het den man geoorloofd zijn vrouw weg te zenden, doch deed hij het zonder geldige redenen, zoo verloor hij hare dos en zijn fortuin ging onmiddellijk over, hetzij op zijn kinderen, hetzij, indien hij die niet had, op zijn gerepudiëerde vrouw.

De vrouw mocht haren man geen scheidbrief zenden, op straffe van verdronken te worden in de mest (lex Burgond. XXXIV). [1])

---

[1]) Dr. Andreas Heusler. Institutionen des Deutschen Privatrechts. Leipzig 1886 pag. 291, 2e Band; G. Poulle pag. 86.

Over het algemeen worden oorzaken, die de vrouw recht gaven tot echtscheiding, weinig vermeld, alleen bij de Longobarden enkele gevallen van zware mishandeling. [1])

Ook bij de Franken bestond volkomen vrijheid van echtscheiding met onderling goedvinden; de formulieren van Marculph (liber II cap. 30) laten daaromtrent geen twijfel over.

Er bestond dus bij de verschillende stammen eene groote vrijheid op het punt van echtscheiding; spoedig echter deed zich reeds de invloed van de kerk gevoelen, want de geestelijkheid wist dikwijls van de gescheiden echtgenooten de gelofte te verkrijgen, dat zij zich in een klooster zouden terugtrekken.

Reeds in de 8e eeuw begint het principe van het kanonieke recht: de onontbindbaarheid des huwelijks, veld te winnen en dit beginsel werd door verschillende capitularia versterkt. Zoo beschouwde Karel de Groote in een capit. van 789 het tweede huwelijk van een gescheiden echtgenoot als echtbreuk.

De catholieke kerk, die thans de onontbindbaarheid

---

[1]) Heusler pag. 292 id.

des huwelijks predikt, verbood aanvankelijk de echtscheiding niet; hoewel zij haar veroordeelde, werd ze toch door haar geduld.

Wèl werd, reeds onder de Romeinsche Keizers onder haren invloed, de echtscheiding zeer beperkt en werden er straffen vastgesteld voor hen, die zonder geldige redenen repudiëerden, maar tot aan het concilie van Trente [1]) werd het principe van onontbindbaarheid nooit ronduit door de kerk geproclameerd, noch algemeen aangenomen [2])

Vóór dien tijd, voornamelijk in de eerste eeuwen na Christus, bestond er steeds controverse over een tekst van Mattheus. Volgens dezen (hoofdstuk V vers 32, hoofdstuk XIX vers 9) schijnt Jesus echtscheiding te veroorlooven, tenminste wegens overspel.

Hij toch zoude, ondervraagd door de Pharizëen omtrent repudium, geantwoord hebben: „Maar ik zegge u, dat, zoo wie zijne vrouw verlaat, *anders dan om hoererij*, en eene andere trouwt, die doet overspel en die de verlatene trouwt doet ook overspel." (XIX, 9).

---

1) Begonnen den 13en December 1545.

2) Poulle pag. 82.

Markus (hoofdstuk X, vers 11) laat Jesus met duidelijke woorden zeggen: „Zoo wie zijne vrouw verlaat en eene andere trouwt, die doet overspel tegen haar", zoo ook Lukas: „Een iegelijk, die zijne vrouw verlaat en eene andere trouwt, die doet overspel; en een iegelijk, die de verlatene van den man trouwt, die doet ook overspel (hoofdstuk XVI vers 18).

Met het oog op het verschil van meening hieromtrent, durfde het concilie van Arles in 352 deze questie niet uit te maken.

De Synode van Soissons in 779 stond zelfs nog repudium toe aan den man tegen zijne overspelige vrouw. Het concilie van Florence in de 15e eeuw stelde daarentegen vast, dat echtbreuk nooit grond tot scheiding kon opleveren, terwijl ook latere concilies het principe van onontbindbaarheid des huwelijks reeds huldigden [1]).

Ten tijde der hervorming was echtscheiding bij de Lutherschen en Calvinisten, die zich beriepen op den hierboven aangehaalden tekst van Mattheus, toegelaten, (Smalkaldische landdag 1537) en dat niet

---

[1]) Poulle pag. 83.

alleen wegens overspel, maar ook wegens andere redenen [1]).

Als tegenspraak hiertegen bepaalde het concilie van Trente den 11^den November 1563, in haar 24ste zitting op nieuw eens en voor al, dat het huwelijk voor het leven is en niet anders ontbonden kan worden dan door den dood en sprak den banvloek uit over hen, die beweerden, dat de katholieke kerk in hare opvatting omtrent het huwelijk dwaalde en dat de beslissing over huwelijkszaken niet aan de geestelijke rechtbanken toekwam.

Wél echter nam de kerk, (evenals thans nog,) die de echtscheiding verbood, een groot aantal redenen van nietigheid des huwelijks aan, (Pothier noemt er zelfs 17 op), waarbij de bevoegdheid om een nieuw huwelijk aan te gaan niet was uitgesloten, alleen echter als er nog geene copula carnalis had plaats gehad. Dispensatie van den Paus was echter noodig. Het huwelijk werd als geheel niet bestaande beschouwd, indien de echtgenooten in een klooster wilden gaan en het huwelijk physiek nog niet was voltrokken.

---

1) Glasson: Le mariage civil et le divorce pag. 224.

De katholieke kerk laat ook de separatio a thoro et mensa toe, hetzij perpetua, voor altijd of temporaria, voor een bepaalden tijd. Deze moeten echter door de geestelijke rechtbanken worden uitgesproken.

De eerste kan alleen plaats hebben, als de aangeklaagde partij zich aan echtbreuk of tegennatuurlijke vleeschelijke misdaad heeft schuldig gemaakt, voorzooverre niet de eischende partij eenzelfde misdrijf heeft begaan of der beklaagde partij, hetzij uitdrukkelijk, hetzij stilzwijgend (door het toelaten tot den bijslaap) nadat haar de ontrouw bekend is geworden, vergiffenis heeft geschonken.

De tijdelijke scheiding kan geëischt worden wegens zoodanige feiten, die in meerdere of mindere mate verstoring van het huwelijksleven teweeg brengen of die met het oog op de zekerheid en het welzijn van den onschuldigen echtgenoot een scheiding noodzakelijk doen schijnen; dus bv. wegens grove mishandelingen, aanslagen op het leven, kwaadwillige verlating, hardnekkige weigering der huwelijksplichten, afval van de kerk, enz. [1])

---

[1]) Von Holtzendorff Rechtslexicon sub voce Ehescheidung.

De roomsche godsdienst beschouwt het huwelijk dus als een sacrament, d. w. z. het (huwelijk) steunt op het door de kerk aangenomen beginsel van vereeniging onder de sanctie der godheid gesloten en daarom kent zij aan geen menschelijke vierschaar het recht toe om op aarde te ontbinden, wat ze leert, dat in den hemel gesloten is, zooals de Institutiones juris canonici (lib. II tit. 16) het uitdrukken: Sciendum est, legitime contractum matrimonium dissolvi non posse, quippe a Deo conjuncti ab homine separari non debent, nec valeat. [1])

Een juist begrip van het beginsel geven ons de woorden van Trinquelague, [2]) den rapporteur van het wetsvoorstel om de divorce in Frankrijk af te schaffen, ingediend door den vicomte de Bonald (zie pag. 38) in 1815.

Hij zegt: „Aux yeux de cette réligion sainte (de catholieke) le mariage n'est point un simple contrat naturel ou civil, elle y intervient pour lui donner

---

[1]) Van Lamsweerde: De Ned. wet op de echtscheiding in betrekking tot die van andere Staten. Leiden 1858 pag. 14.

[2]) Aangehaald bij Laurent, Professeur de l'université de Gand. Avant-Projet de révision du Code Civil. Bruxelles 1883, pag. 8. Tome II.

un caractère plus auguste. C'est son ministre qui, au nom du Créateur du genre humain et pour le perpétuer, unit les époux, consacre leur engagement. Le noeud, qui se forme, prend dans le sacrement une empreinte céleste, et chaque époux semble à l'exemple du premier homme recevoir sa compagne des mains de la Divinité même. Une union, formée par elle ne doit pas pouvoir être détruite par les hommes, de là son indissolubilité réligieuse."

Het dogma der katholieke kerk heeft zich in alle landen, waar het kanonieke recht van kracht is geweest, doen gelden en geldt thans nog, zooals wij later zullen zien, in enkele staten van den tegenwoordigen tijd.

In ons land heeft het kanonieke recht in vroegere tijden ook steeds grooten invloed gehad en hoewel men alhier tijdens de Republiek het huwelijk niet als een sacrament beschouwde, dus niet als onontbindbaar, was echtscheiding hier zeer beperkt en echtscheiding met onderlinge toestemming in 't geheel niet toegelaten.

„Volgens Christus vermaninge, zegt de Groot in

zijn Inleijding tot de Holl. rechtsgeleerdheid (1, 5, 18,) werdt in deze landen geen scheijdinge des egtbands toegelaten, dan door de doodt van een der egtgenooten, ofte door overspel. Alle andere willige ofte regtelijke scheijdinge konnen den egtbandt nogte de regten, daaruit ontstaende niet verbreeken."

Zooook zegt Simon van Leeuwen in zijn Rooms-Hollands recht pag. 86 vv. „Het huwlijk is voor een mensen leven. En werd geen Egt-scheijding toegelaten als door de dood van een der Egt-genoten of door voorgaande overspel so 't self bij de beledigde werd versogt, in welk geval ook bij 't leven van den overspeelder de beledigde met een ander mag trouwen."

Er waren echter ook nog andere redenen, want dezelfde schrijver zegt verder:

„Dog indien een van beijde de Egt-genoten den andren moetwilliglijk, sonder enig oorzaak, sonder meijning van wederkeren, eenig langen tijd komt te verlaten, werd om die oorzaak ook wel Egt-scheijding toegelaten". . . . . .

„Insgelijx, indien bijgeval een Huwelijk was aangegaan met een persoon, die van Natuijr of door een ongeneeslijk gebrek onbequaam bevonden wierd tot

voor-teling, soud sodanigen Huwlijk, op het versouk van de beschadigde Partij, verklaart werden van onwaarden, immers wetlijk gescheijden en de beschadigde toegelaten een wettig Huwlijk aantegaan."

Ook Voet, ad Pandectas (lib. XXIV tit. II, Cap. 5) geeft alleen op als gronden tot echtscheiding adulterium en desertio maliciosa.

In het algemeen werd met overspel gelijk gesteld onnatuurlijke ontucht: „Par, imo et fortior ratio est criminis nefandi" (van der Keessel Thesis 88), met kwaadwillige verlating o. a. hardnekkige weigering der huwelijksplichten. Ook kan de vrouw „Die de woonplaets van den Man niet wil volgen, schoon dikwils genodigt zijnde, als malicieuse desertrice geconsidereerd en tegen haar als zodanige geprocedeert worden tot scheiding van 't houwelijk" (v. Zurck Codex Batavus, in voce huwelijk § 30 n° 4).

Den gescheiden echtgenooten stond het vrij samen een nieuw huwelijk aantegaan, mits van den rechter vernietiging van het gewezen vonnis van echtscheiding verkrijgende.

Behalve echtscheiding wegens bepaalde redenen, was ook de zoogenaamde scheiding van tafel en bed,

bijwoning en goederen veroorloofd, waardoor de echtband niet werd verbroken.

Daar er destijds echter geen sprake was van echtscheiding met onderling goedvinden, zal ik bij de verdere bizonderheden omtrent echtscheiding en scheiding van tafel en bed niet blijven stilstaan, doch overgaan tot het nieuwere recht en wel eerst tot de hervormingen op dit punt na de fransche revolutie.

---

§ 3. *Wetgeving in Frankrijk van af 1789 en de tegenwoordige wetgeving in de voornaamste landen van Europa.* [1])

De voorloopers der Fransche Revolutie, de philosophische schrijvers der 18e eeuw, hadden reeds aangedrongen op de instelling der echtscheiding. Diderot o. a. noemt het onontbindbare huwelijk een misbruik: „C'est, zegt hij, la tyrannie de l'homme,

---

[1]) De gegevens voor deze § heb ik voor het meerendeel gevonden bij:

Laurent, Avant-Projet pag. 1—15.

Poulle t. a. p. pag. 260—293.

A. Naquet, le Divorce, Paris 1881, pag. 187—242.

Journal du Palais, Ledru-Rollin, Jurisprudence française 1884.

qui a converti en propriété la possession de la femme." (Mémoires de Diderot, III 66).

Een van de eerste hervormingen der Revolutie was dan ook om het huwelijk te seculariseeren [1]) en het te beschouwen als een civiel contract, geheel gelijk aan alle andere consensueele verbindtenissen (constitutie van 3 Sept. 1792: titel II, art. 7). Toen dan ook in de Chambre des députés werd voorgesteld de divorce intevoeren, verklaarde Guadet zich er tegen, bewerende, dat dit volkomen overbodig was, daar het huwelijk, een gewoon contract zijnde, onder de algemeene bepalingen van de verbindtenissen viel en het derhalve niet noodig was nog afzonderlijk de echtscheiding te regelen. [2])

Dit werd gezegd in de zitting van 30 Augustus 1792, toen Aubert Dubaijet het voorstel deed om de divorce intevoeren.

Zijn voorstel werd aangenomen en het comité van wetgeving werd belast een rapport daaromtrent uittebrengen.

---

[1]) De eerste, die de wenschelijkheid van de invoering van de divorce uitsprak, was de hertog van Orleans.

[2]) Naquet t. a. p. pag. 19.

Den 6^{en} September verklaarde de rapporteur Léonard Robin als principe aantenemen, dat men de meest mogelijke vrijheid voor echtscheiding moest toestaan, daar de individueele vrijheid niet kan beperkt worden door de onontbindbaarheid van eenig contract. De wet van den 20^{en} Sept. 1792, die de echtscheiding regelde was dan ook geheel in dien geest opgesteld.

De divorce kon plaats hebben pour causes déterminées, par consentement mutuel en pour incompatibilité d'humeur ou de caractère.

De séparation de corps, tot dusverre veroorloofd, werd afgeschaft.

De causes déterminées waren: la démence, la folie ou la fureur, la condamnation à une peine afflictive ou infamante, les crimes, excès ou injures graves de l'un des époux envers l'autre, le dérèglement des moeurs notoire, l'abandon de la femme par le mari ou du mari par la femme pendant deux ans au moins, l'absence de l'un des époux sans nouvelles, au moins pendant cinq ans et l'émigration. (Deze laatste reden werd opgenomen in de zitting van 14 September 1792, op voorstel van Mailhe met het oog op de troebelen van dat tijdstip.)

Indien de gronden tot echtscheiding door rechterlijk vonnis waren geconstateerd, (bv. peines afflictives ou infamantes) moest de ambtenaar van den burgerlijken stand de divorce uitspreken op het enkele vertoon van het vonnis, gelijk bij afwezigheid op vertoon van een acte de notoriété, constatant l'absence.

Voor de andere redenen was een akte noodig van de décision favorable des arbitres de famille, die in dat geval geraadpleegd moesten worden.

Wanneer de echtgenooten met wederzijdsch goedvinden wilden scheiden, vereenigden zij zes familieleden, van welke ieder der echtgenooten drie mocht kiezen. Voor dezen familieraad moesten zij verschijnen, die hen trachtte te verzoenen.

Gelukte dit niet dan werd er een proces-verbaal opgemaakt, dat dit feit constateerde. Minstens één maand na dato van het proces-verbaal of hoogstens zes maanden daarna, moesten de echtgenooten verschijnen voor den ambtenaar van den burgerlijken stand om de echtscheiding te laten uitspreken.

Wachtten zij langer dan 6 maanden, dan moesten bovenvermelde formaliteiten herhaald worden. De genoemde termijnen werden verdubbeld, als beide

of een der echtgenooten minderjarig waren of indien er kinderen uit het huwelijk waren gesproten.

Als de echtscheiding werd aangevraagd wegens incompatibilité d'humeur ou de caractère, mocht de vergadering van den familieraad niet eerder plaats hebben dan een maand na de bijeenroeping. De eischer moest in persoon voor die vergadering verschijnen.

Wanneer er geen verzoening werd bewerkt, kwam de raad na drie maanden weer bijeen.

In geval bij de derde vergadering de eischer bij zijn eisch volhardde en de echtgenooten niet verzoend werden, moest hiervan akte opgemaakt worden. Minstens acht dagen of hoogstens zes maanden daarna, kon de eischer naar den ambtenaar van den burgerlijken stand gaan om de echtscheiding te laten uitspreken.

Indien de huwelijksontbinding had plaats gehad wegens incompatibilité d'humeur of par consentement mutuel, konden de gescheiden echtgenooten geen nieuw huwelijk aangaan, vóórdat 1 jaar na de echtscheiding verloopen was.

De vrouw moest trouwens in allen gevalle één jaar wachten, om turbatio sanguinis te voorkomen.

De eene echtgenoot kon gedwongen worden den anderen onderstand te geven, indien deze behoeftig was.

Het lot der kinderen werd geregeld door den familieraad.

Deze wet van 20 Sept. 1792 werd door eenige latere wetten gewijzigd en echtscheiding nog gemakkelijker gemaakt.

La loi du 8 Nivôse an II (28 Dec. 1793) schreef voor, dat de familieraad binnen de maand moest beslissen over twisten, tusschen de scheidende echtgenooten gerezen aangaande hunne goederen.

Dit was om te voorkomen, dat de man in dien tusschentijd de goederen der vrouw zou vervreemden of haar fortuin zou verkwisten.

Een tweede wet van 4 Floréal an II (19 April 1794) vergemakkelijkte de scheiding nog in hoogere mate.

Indien door een authenthieke akte of een akte van algemeene bekendheid geconstateerd was, dat de echtgenooten gedurende meer dan zes maanden inderdaad gescheiden waren (séparés de fait), kon de echtscheiding zonder eenig uitstel gevraagd en uitgesproken worden.

De vrouw mocht onmiddelijk, na uitspraak der echtscheiding, een nieuw huwelijk aangaan, zoo slechts door een acte de notoriété publique geconstateerd was, dat zij gedurende tien maanden geen gemeenschap met haren man had gehad.

Indien de vrouw na de uitspraak van de echtscheiding beviel, behoefde zij zich aan dezen termijn niet te storen.

Eene wet van 24 Vendémiaire an III (15 Oct. 1795) ontsloeg den echtgenoot-eischer van de verplichting om den anderen te dagvaarden, als deze geëmigreerd of afwezig was.

Het is geen wonder, dat de gevolgen van deze overdreven gemakkelijkheid der huwelijksontbinding niet achterwege bleven en dat schandalen van allerlei aard aan de orde van den dag waren.

Weldra dan ook trad reeds de reactie in, en een wet van 15 Thermidor an III (2 Augustus 1795) schafte de wetten van 8 Nivôse en 4 Floréal an II af, terwijl la loi du premier jour complémentaire de l'an V (17 Sept. 1797) bepaalde, dat bij alle aanvragen wegens enkele incompatibilité d'humeur et de caractère de ambtenaar van den burgerlijken stand

de echtscheiding slechts kon uitspreken zes maanden na dato der laatste van de drie vereischte akten van niet-verzoening, die, zooals boven gezegd is, door den familieraad van zes leden, moesten overgelegd worden.

Deze wet was een gevolg van het voorstel van Favart, om de divorce pour incompatibilité d'humeur afteschaffen, dat echter verworpen werd.

Er gingen reeds verschillende stemmen op tegen de al te groote vrijheid van echtscheiding; zoo riep Siméon in de séance du 5 Pluviôse an V (24 Januari 1797) uit, dat men in plaats van den huwelijksband wat te verlichten, men hem had verbroken en in stede van het huwelijk, onder een fatsoenlijken naam, een ware prostitutie in het leven had geroepen; Philippe Delleville noemde in de zitting van 20 Prairial van hetzelfde jaar (8 Juni 1797) de toenmalige regeling een „concubinage organisé" doch dit alles had voorloopig weinig uitwerking, behalve de genoemde wet van het jaar V.

Eerst bij het samenstellen van den Code Civil van 1804 werd een betere regeling aangenomen, die niet tot dusdanige misbruiken kon aanleiding geven.

Men beschouwde het huwelijk terecht niet meer als een gewoon contract, doch omringde het met de noodige waarborgen, waardoor het niet op lichtzinnige wijze meer kon verbroken worden.

Volgens den C. C. is echtscheiding veroorloofd wegens bepaalde redenen of door onderling goedvinden, de imcompatibilité d'humeur werd als grond niet meer toegelaten.

De bepaalde redenen zijn :

1°. adultère (bij den man alleen, lorsqu 'il aura tenu sa concubine dans la maison commune) ;

2°. excès, sévices ou injures graves,

3°. la condamnation à une peine afflictive ou infamante.

De echtscheiding par consentement mutuel geleek in geenen deele op die van de wet van 1792.

Was men daar van het idee uitgegaan, dat, evenals bij een gewoon consensueel contract, het huwelijk kon ontbonden worden door den wil van partijen, hier is deze wijze van scheiding door een aantal formaliteiten en beperkingen bemoeilijkt, zoodat deze wederzijdsche toestemming niet bestaat in een oogenblikkelijke wilsuitdrukking, misschien van een kleine

oneenigheid of een andere nietige reden het uitvloeisel; maar eerst dan van kracht is, als het op den duur blijkt, dat het gemeenschappelijke leven volkomen ondragelijk is geworden en er geen hoop op verzoening meer overblijft. [1]) Echtscheiding met onderlinge toestemming kan niet worden uitgesproken, indien de man jonger dan 25, de vrouw onder de 21 jaar is (art. 275). De echtgenooten moeten minstens 2 jaren getrouwd zijn geweest (art. 276), na 20-jarig huwelijk of als de vrouw ouder is dan 45 jaar kan deze wijze van scheiden ook niet gebruikt worden (art. 277). De authentieke toestemming der vaders, moeders of andere in leven zijnde ascendenten is vereischt (art. 278). Vóór de echtgenooten scheiding bij onderling goedvinden aanvragen, zijn ze gehouden inventaris en schatting van alle hunne roerende en onroerende goederen op te maken en hunne respectievelijke rechten te regelen (art. 279).

---

[1]) Le consentement mutuel et persévérant des époux, exprimé de la manière prescrite par la loi, sous les conditions et après les épreuves quelle détermine, prouvera suffisamment, que la vie commune leur est insupportable et qu'il existe, par rapport à eux, une cause peremptoire de divorce art. 233 C. C.

Verder moeten zij een geschrift overleggen, de volgende punten vaststellende:

1e. aan wie de kinderen zullen worden toevertrouwd, 2e. in welk huis de vrouw zal blijven gedurende de termijnen van het proces; 3e. welke som de man aan de vrouw moet uitbetalen gedurende denzelfden tijd, indien deze geene genoegzame inkomsten van haar zelve heeft om in hare behoeften te voorzien (art. 280).

Daarna moeten de echtgenooten, vergezeld van twee notarissen, in persoon verschijnen voor den president van de rechtbank van hun arrondissement, die hun beiden en aan ieder afzonderlijk, zoodanige vertoogen zal doen, als hij noodig zal achten en hun de gevolgen van hunnen stap voor oogen zal houden (art. 281 en 282).

Indien partijen bij hun besluit volharden, zal de president hun akte geven, dat zij echtscheiding hebben aangevraagd en onderling hunne toestemming hebben gegeven; ze moeten dadelijk in handen der notarissen overleggen, behalve de bovenvermelde akten van art. 279 en 280, hunne geboorte- en huwelijksakten, de geboorte- en doodakten hunner kinderen, de authenthieke verklaringen hunner vaders,

moeders of andere in leven zijnde ascendenten, waarbij dezen verklaren, dat, wegens redenen hun bekend, zij hunne kinderen of kleinkinderen authoriseeren om te scheiden en hunne toestemming daartoe verleenen (art. 283). De notarissen maken dan een omstandig proces-verbaal van dit alles op (art. 284).

De verklaring boven vermeld moeten de echtgenooten in iedere 1e helft van de 4e, 7e en 10e maand, die daarop volgt, herhalen; dezelfde formaliteiten in acht nemende; terwijl ze verplicht zijn een publieke akte over te leggen, dat hunne vaders, moeders of andere in leven zijnde ascendenten bij hunne eerste verklaring volharden (art. 285). Een van de 14 dagen den datum voorafgaande waarop een jaar verstreken zal zijn sints de eerste verklaring, moeten zich partijen, ieder vergezeld van twee notabelen uit hun arrondissement van minstens 50-jarigen leeftijd, in persoon voor den president of den rechter, die zijn plaats inneemt, vervoegen.

Ze moeten hem de 4 expedities der vier processenverbaal, hunne wederzijdsche toestemming inhoudende, ter hand stellen benevens alle andere akten, die erbij behooren, en moeten ieder afzonderlijk doch in

tegenwoordigheid van elkander en van de 4 notabelen, vergunning tot echtscheiding vragen (art. 286). De rechter of de andere aanwezigen kunnen aan partijen nog vertoogen doen ; zijn deze dan nog niet van besluit veranderd, zoo wordt hun akte van hunnen eisch en van de overgave hunner bewijsstukken gegeven, de griffier maakt procesverbaal op, dat geteekend wordt door partijen, de notabelen, den rechter en den griffier (art. 287). De rechter stelt onder aan het procesverbaal het bevelschrift, dat hij binnen drie dagen van alles verslag zal doen aan de rechtbank in raadkamer, op schriftelijke conclusie van het openbaar ministerie, aan wien de stukken door den griffier worden opgezonden.

Indien de ambtenaar van het O. M. bevindt, dat aan alle vereischten voldaan is, geeft hij zijn conclusie, in den vorm : la loi permet, zooniet, dan la loi empèche (art. 288 en 289). Wanneer het den rechtbank blijkt, dat alle formaliteiten in acht zijn genomen, staat hij de echtscheiding toe en verwijst de partijen naar den ambtenaar van den burgerlijken stand om haar te laten uitspreken (art. 290).

De op deze wijze gescheiden echtgenooten kunnen

eerst drie jaren na die uitspraak een nieuw huwelijk aangaan en mogen samen niet weder trouwen. De helft van hun vermogen gaat rechtstreeks op hunne kinderen over.

Men ziet dus met welke uitgebreide beperkingen de wetgever van 1804 de echtscheiding met wederzijdsch goedvinden heeft omgeven, zoodat deze wijze van scheiden, in plaats van, zooals in 1792, de grootste gemakkelijkheid op te leveren, in tegendeel uiterst bemoeilijkt werd.

Misbruiken zijn hiervan dan ook niet voorgekomen; trouwens is er, juist wegens de buitengewoon groote beperkingen, de omslachtige en kostbare procedure, niet veel gebruik van gemaakt.

Behalve echtscheiding wegens bepaalde redenen en divorce par consentement mutuel is er volgens den C. C. nog eene wijze van echtscheiding n. l. die van art. 310, dat na driejarige scheiding van tafel en bed ontbinding des huwelijks mogelijk maakt, doch hierop kom ik later terug.

Scheiding van tafel en bed is geoorloofd wegens dezelfde redenen als geheele echtscheiding, separatie met wederzijds goedvinden is verboden.

Na de cent jours stelde de vicomte de Bonald in de zitting der Kamer van Afgevaardigden, den 14. Dec. 1815 voor, aan den Koning [1]) te verzoeken de artikelen van den Code, de echtscheiding betreffende, afteschaffen.

Dit voorstel was niet onlogisch, daar in 1814 de katholieke godsdienst tot godsdienst van staat was verklaard. Het werd in principe den 2^{en} Maart in de Chambre des députés en den 19^{en} d. a. v. in de Chambre des pairs met overgroote meerderheid aangenomen (95 tegen 22 en 113 tegen 9 stemmen.)

Het wetsvoorstel, dat ingediend werd door den minister van Marine, den vicomte du Bouchage en waarvan ik den inhoud hier weergeef, als bewijs van de reactie, die ingetreden was, luidde als volgt:

„Louis, par la grace de Dieu, roi de France et de Navarre, voulant rendre au mariage toute sa dignité, dans l'intérêt de la réligion, des moeurs, de

---

[1]) De Kamers hadden destijds geen recht van initiatief, doch konden alleen verzoeken tot den Koning richten.

la monarchie et des familles . . . . . nous avons ordonné et ordonnons ce qui suit: le divorce est aboli." [1])

Het werd den 25. April in de Chambre des pairs zonder eenige discussie met 57 tegen 10 geldige stemmen aangenomen.

Den 26^{en} voorgesteld in de Chambre des députés werd het reeds den volgenden dag na een kort rapport aangenomen met 225 van de 286 stemmen.

De séparation de corps bleef bestaan, alle aanvragen van echtscheiding wegens bepaalde redenen werden veranderd in die tot separatie, die tot echtscheiding par consentement mutuel vervielen.

De echtscheiding bleef afgeschaft tot 1884. Wél werden herhaalde pogingen tot wederinvoering in het werk gesteld, doch zonder gevolg.

Zoo werd na de revolutie van 1830, toen de katholieke godsdienst ophield godsdienst van staat te zijn in 1831, door den afgevaardigde de Schonen voorgesteld de wet van 1816 af te schaffen; aangenomen door de 2e Kamer, werd het door de 1^{e} ver-

---

[1]) Laurent Avant-Projet, pag. 11 tome II.

worpen, evenals eenzelfde voorstel van den afgevaardigde Bavoux van het volgende jaar, dat volkomen hetzelfde lot onderging. In 1833 probeerde de heer Bavoux het nog eens, doch wederom met denzelfden uitslag; de Kamer van afgevaardigden nam het aan, die der pairs verwierp het.

De Chambre des députés nam in 1834 ten vierden male een voorstel tot wederinvoering aan, doch de pairs bleven in hunne weigering volharden.

In 1848 stelde de toenmalige minister van justitie Crémieux voor om de divorce weder aan te nemen; omdat echter de commissie van rapporteurs er zich tegen verklaarde, trok de minister zijn ontwerp weer in. Ook zijn opvolger M. Bethmont was er tegen, zoodat er voorloopig weer niets van kwam.

Gedurende dertig jaren kwam de questie niet meer op het tapijt, ten minste niet meer in de Kamers, en den 6^{en} Juni 1876, toen de afgevaardigde Naquet voorstelde om de divorce weer in te voeren, werd hij met gelach ontvangen en wel waarschijnlijk zou, ook al ware de Kamer niet kort daarop ontbonden geworden, zijn voorstel, dat meer overhelde tot de

wetgeving van 1792 dan tot die van 1804, niet in behandeling zijn gekomen. [1])

Den 20^en^ Juni 1878 deed de heer Naquet weer een voorstel doch thans om terug te keeren tot de bepalingen van den Code Civil, behoudens eenige veranderingen. De commissie van initiatief verklaarde zich tegen de prise en considération, doch de Kamer was van het tegenovergestelde gevoelen. De commissie van onderzoek verdedigde het ontwerp, dat door haar nog eenigszins gewijzigd was, bij monde van den heer Léon Renault, die een hoogst belangrijk rapport uitbracht, maar omdat de Regeering er bezwaren tegen had, wegens de aanstaande algemeene verkiezingen, werd het verschoven.

De heer Naquet gaf het echter niet op en had de voldoening zijn voorstel, ingediend den 11^en^ Nov. 1881, den 26^en^ dier zelfde maand in behandeling genomen, door de Chambre des députés overeenkomstig de conclusie van den rapporteur M. de Marcère te zien aannemen, den 19^en^ Juni 1882.

Dit wetsvoorstel werd den 27^en^ Juni 1882 naar den

---

[1]) Naquet, pag. 1.

Senaat overgebracht. Het rapport van den heer Emile Labiche werd den 7en Februari 1884 gedeponeerd, terwijl de discussies in Mei en Juni d. a. v. plaats hadden en het voorstel den 21en Juni 1884 na eenige wijziging werd aangenomen, met 153 stemmen tegen 146.

Den 30en kwam het weer terug in de Kamer van Afgevaardigden, waar het eveneens, na rapport van M. Letellier, den 19en Juli 1884 met 355 tegen 155 stemmen werd aangenomen. [1])

Aldus ontstond de wet van 27 Juli 1884. Deze schaft de wet van 1816 af en keert voornamelijk weer terug tot de bepalingen van den Code, met die uitzondering, dat le divorce par consentement mutuel niet werd behouden, onder welke voorwaarde de Regeering er zich vóór had verklaard.

Ook worden de echtgenooten met betrekking tot de oorzaken van echtscheiding volkomen op ééne lijn gesteld, hetgeen in den C. C. niet het geval was.

Echtscheiding is dus alleen toegelaten wegens be-

---

[1]) Journal du Palais, Ledru-Rollin, jurisprudence française 1884, loi du 27 Juillet 1884.

paalde redenen; deze zijn: l'adultère, les excès, sévices et injures graves en la condamnation à une peine afflictive et infamante.

Dezelfde redenen gelden ook voor séparation de corps, die blijft bestaan, evenals de wijze van huwelijksontbinding van art. 310, dat echter eenigszins gewijzigd is (zie pag. 113). De voornaamste afwijkingen van den Code zijn verder dat, indien de eisch tot echtscheiding berust op een feit, dat aanleiding geeft tot strafrechterlijke vervolging, zij eerst kan voortgezet worden na uitspraak van het strafvonnis (art. 235). Ook mogen de gescheiden echtgenooten weder met elkander trouwen, waarvoor een nieuwe voltrekking van het huwelijk vereischt is. Alleen is dit verboden, als een van beiden, na de echtscheiding een nieuw huwelijk heeft aangegaan, wederom ontbonden door echtscheiding, art. 295.

Ze moeten hetzelfde régime matrimonial weer aannemen als van hun 1e huwelijk en kunnen nooit weer een eisch tot echtscheiding instellen, om welke reden ook, behalve wegens veroordeeling à une peine afflictive et infamante tegen een van hen uitgesproken na hunne hereeniging (art. 295).

Een wet van 18 April 1886 heeft nog eenige wijzigingen ingevoerd, doch daar deze geheel van processueelen aard zijn en alleen dienen om de omslachtigheid der procedure te verminderen, zal ik ze hier verder onbesproken laten om thans over te gaan tot de wetgeving op de echtscheiding in andere landen en in de eerste plaats tot die van

DUITSCHLAND [1]).

Door de wet van 6 Februari 1875 is het huwelijk in Duitschland geseculariseerd en de wetgeving, daarop betrekking hebbende, voor alle landen van het Duitsche rijk geregeld. Vóór de invoering van deze wet (Reichsgezetz über die Beurkundung des Personenstandes und die Ehescheidung), in werking getreden den 1^en^ Januari 1876, waren er groote moeilijkheden ontstaan: de Civiele bestond toen niet en de kerkelijke overheid sloot de huwelijken. Nu gebeurde het dikwijls, dat deze huwelijksinzegening weigerde aan diegenen, die gescheiden waren wegens redenen die volgens het protestantsche kerkrecht of het roomsch katholieke kanonieke recht, geen gronden

---

[1]) Cf. Van Lansweerde, pag. 25 v.

tot echtscheiding opleverden en zich weder in het huwelijk wilden begeven [1]). Om aan deze questies een einde te maken is genoemde wet voor geheel Duitschland ingevoerd. Ze bepaalt onder meer, dat de geestelijke en speciale rechtbanken voor huwelijkszaken zijn opgeheven en dat de gewone civiele rechtbanken alleen hiervan kennis mogen nemen; verder, dat in al de gevallen, waarin scheiding van tafel en bed kan worden uitgesproken volgens de van kracht zijnde wetboeken in de verschillende staten van het Duitsche rijk, van dien tijd af echtscheiding zal worden uitgesproken.

Ze bepaalt wijders, dat de wegens overspel gescheiden echtgenoot geen huwelijk mag aangaan met zijn medeplichtige, behoudens dispensatie; evenmin mag, zonder deze verkregen te hebben, de vrouw een nieuw huwelijk aangaan binnen 10 maanden na de scheiding.

De altijddurende separatie is verboden.

Deze wet noemt niet de redenen tot echtscheiding op, bovengenoemde bepalingen zijn de eenige hier-

---

[1]) Naquet, pag. 219. Glasson, pag. 331 t. a. p.

over, die er in voorkomen; de verschillende wetboeken zijn dus daaromtrent, voor iederen staat afzonderlijk, van kracht [1]). Zeer beknopt zal ik de wetgeving op de echtscheiding volgens het Saksische wetboek en het Pruisische Landrecht nagaan; de Gesetzbücher der andere staten komen meer of minder met dezen overeen.

Volgens het Saksische wetboek zijn de redenen tot echtscheiding: overspel, waarmede gelijk gesteld wordt onnatuurlijke ontucht en bigamie, kwaadwillige verlating gedurende 1 jaar, weigering der huwelijksplichten of het zich zonder reden onttrekken aan het huwelijksleven, gewoonte van dronkenschap niet gebeterd na een jaar van provisioneele scheiding, elke daad met opzet begaan om het leven of de gezondheid van den anderen echtgenoot in gevaar te brengen, gevangenisstraf van meer dan 3 jaren, krankzinnigheid als ze na driejarige op-

---

[1]) Ook kan b. v. in Keur-Hessen, Sleeswijk-Holstein, Mecklenburg, Brunswijk, Coburg-Gotha, Weimar, Meiningen en Anhalt, behalve wegens de in de wetboeken dier landen voorkomende gevallen, echtscheiding uitgesproken worden op een rescript van het hoofd van den staat.

sluiting in een gesticht blijkt ongeneeslijk te zijn, verandering van godsdienst, afwezigheid enz.

De gescheiden echtgenooten kunnen samen wederom in het huwelijk treden.

Echtscheiding met onderlinge toestemming is niet toegelaten.

Deze regelen gelden alleen voor niet katholieke onderdanen. Evenals in Wurtemburg wordt echtscheiding, door de rechtbank uitgesproken, alleen voor niet-katholieken beschouwd als echtscheiding, voor katholieken als scheiding van tafel en bed.

Het Allgemeine Landrecht für die Preussischen Staaten van 1 Juni 1794 regelt de echtscheiding in de kleinste bizonderheden.

Het bevat niet minder dan ongeveer 200 artikelen om alles te bepalen en te omschrijven, waarvan sommigen van wel wat te delicaten aard zijn.

De gronden van echtscheiding zijn overspel of onnatuurlijke ontucht; de man kan wegens deze reden echtscheiding aanvragen ook al heeft hij zich aan dezelfde misdaad schuldig gemaakt.

Een ongeoorloofd verkeer, waaruit een sterk *ver-*

moeden kan ontstaan van verbreking der huwelijkstrouw, kan zelfs reeds grond tot echtscheiding opleveren, evenals kwaadwillige verlating en hardnekkige weigering der huwelijksplichten, die daarmede gelijk gesteld wordt.

Een echtgenoot, die door zijn of haar gedrag gedurende of na de bijwoning, de vervulling van het wettelijke doel des huwelijks verhindert, geeft daardoor aan den anderen echtgenoot recht een eisch tot echtscheiding in te stellen.

Verdere gronden zijn: een volslagen en ongeneeslijke impotentie, zelfs staande huwelijk opgekomen, ongeneeslijke lichamelijke gebreken, die walging of afschuw wekken of die de vervulling der huwelijksplichten geheel onmogelijk maken, razernij en waanzin, doch alleen wanneer ze na een jaar geduurd te hebben geen rechtmatige hoop op herstel opleveren, een aanslag van de eene partij op het leven van de andere of zoodanige gewelddadigheden, die leven of gezondheid in *gevaar* brengen. [1]) Zoo

---

[1]) Onlangs nog vermeldden de nieuwsbladen hiervan een treffend voorbeeld. „Een leeraar aan een gymnasium had een

ook grove en onwettige aanranding van de eer of de persoonlijke vrijheid van den eenen echtgenoot door den anderen, bij hoogere standen moedwillige en aanhoudende mondelinge beleedigingen of bedreigingen, wijders onvereenigbaarheid van inborst of krakeelzucht, indien zij tot zulk een graad van boosheid zijn gestegen, dat ze leven en gezondheid van den onschuldigen echtgenoot in gevaar brengen, grove misdaden tegen andere personen gepleegd, waarvoor onteerende tuchthuis- of vestingstraf is ondergaan, valsche aanklacht tegen beter weten in van zulke misdaden door den eenen echtgenoot tegen den anderen, verandering van godsdienst, dronkenschap, verkwisting of onordelijke „Wirthschaft," wanneer de schuldige partij de schikkingen door den rechter op verzoek der onschuldige genomen om deze gebre-

---

eisch tot echtscheiding ingesteld tegen zijn vrouw, die hem een glazen kan en een paar zilveren kandelaars naar het hoofd geworpen had, zonder hem echter — gelijk doorgaans bij werpen der vrouwen — te raken of te verwonden. Hij zag zijn eisch in twee instantiën toegewezen, en ook het *Reichsgericht* heeft nu het hooger beroep der vrouw tegen die uitspraak verworpen."

Nieuws van den Dag, April 1888.

ken te verbeteren, verijdelt en zijn slecht gedrag voortzet.

Echtscheiding met wederzijdsche toestemming is veroorloofd, als er geen kinderen zijn en er geen reden bestaat om lichtzinnigheid, overhaasting of heimelijken dwang bij een der partijen te veronderstellen. In bizondere gevallen is het der rechtbank ook geoorloofd het huwelijk te ontbinden wegens hevige antipathie tusschen partijen, wanneer het uit de akten blijkt, dat de afkeer zoo groot is, dat alle hoop op vergeving en bereiking van het doel des huwelijks verdwenen is.

Men ziet dus welk een uitgebreide vrijheid in Pruisen bestaat op het punt van scheiding en dat het wetboek het verwekken van kinderen als het eenige doel van het huwelijk beschouwt.

Het Preussische Landrecht is verbindend voor alle onderdanen, van welken godsdienst ook.

Zeer onlangs is er een ontwerp voor een nieuw B. W. voor geheel Duitschland verschenen: „Entwurf eines bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich, ausgearbeitet durch die von dem Bundesrathe berufene Kommission," waarvan de bijbe-

hoorende memorie van toelichting echter nog niet in haar geheel is uitgekomen.

Dit ontwerp bevat, in tegenstelling met de bestaande wetboeken van de verschillende staten, slechts weinige §§ over de scheiding des huwelijks (§ 1440—1463), die zeer beperkt is. Behalve geheele scheiding stelt het ontwerp ook voor scheiding van tafel en bed, die, zooals wij gezien hebben, thans in Duitschland niet bestaat.

Deze separatie, waardoor de verplichting der echtgenooten tot samenwonen en tot voldoening aan den echtelijken plicht is opgeheven (§ 1459) is slechts tijdelijk toegelaten, hoogstens voor 2 jaar (§ 1444), altijddurende scheiding van tafel en bed is verboden.

Echtscheiding is toegelaten:

1°. wegens overspel of de misdaad, vermeld in § 171 en 175 van het Strafwetboek [1]), tenzij de andere echt-

[1]) Ein Ehegatte, welcher eine neue Ehe eingeht, befor seine Ehe aufgelöst, für ungültig oder nichtig erklärt worden ist, ingleichen eine unverheirathete Person, welche mit einem Ehegatten, wissend dasz er verheirathet ist, eine Ehe eingeht, wird mit Zuchthaus bis zu 5 Jahren bestraft. (§ 171).

Die widernatürliche Unzücht, welche zwischen Personen männlichen Geschlechts oder von Menschen mit Thieren begangen wird, ist mit Gefängnisz zu bestrafen, auch kann auf Verlust der bürgerlichen Ehrenrechte erkannt werden. (§ 175).

genoot er in heeft toegestemd of er medeplichtig aan is (§ 1441);

2°. wegens aanslag van den eenen echtgenoot op het leven van den andere (§ 1442);

3°. kwaadwillige verlating (§ 1443).

Wanneer behalve door bovengenoemde gevallen de huwelijksband zóódanig is aangetast, dat de voortzetting van het huwelijksleven van den anderen echtgenoot niet gevergd kan worden, voornamelijk door zware mishandelingen, door eerloos of onzedelijk gedrag, in 't bizonder door een, na de voltrekking des huwelijks begaan onteerend misdrijf, dan mag de echtgenoot scheiding van tafel en bed aanvragen.

De dadelijke geheele scheiding kan in dat geval slechts dan gevorderd worden, als naar omstandigheden geen uitzicht op herstel van den huwelijksband meer bestaat.

De tijd, waarvoor de scheiding van tafel en bed is uitgesproken, moet in het vonnis uitgedrukt worden en mag ten hoogste 2 jaren bedragen (§ 1444).

Als scheiding van tafel en bed uitgesproken is, mag de echtgenoot die het vonnis verkregen heeft

na afloop van den tijd daarin uitgedrukt, op grond van dat vonnis, bij wege van eene nieuwe actie geheele scheiding eischen. Heeft hij hiervan geen gebruik gemaakt, maar is juist door den anderen echtgenoot een vonnis verkregen, waarbij herstel van het huwelijksleven bevolen wordt, dan is de eerste niet meer gerechtigd op grond van het vonnis tot scheiding van tafel en bed echtscheiding te vorderen. (§ 1445).

Het recht om echtscheiding en seperatie te eischen vervalt, indien de beleedigde echtgenoot den anderen vergiffenis heeft geschonken voor het feit, dat grond tot den eisch gaf (§ 1446).

De eisch, zoowel die tot echtscheiding als die tot scheiding van tafel en bed, moet binnen de 6 maanden worden ingesteld, nadat de reden daartoe (opgenoemd in § 1441, 1442 en 1444) aan den beleedigden echtgenoot is bekend geworden (§ 1447).

De gescheiden vrouw behoudt den familienaam van den man (§ 1455).

De schuldig verklaarde partij is verplicht, de andere onderhoud te verstrekken, indien deze zich zelve niet onderhouden kan (§ 1454).

De wegens overspel gescheiden echtgenoot mag geen huwelijk aangaan met den medeplichtige aan het overspel (wiens naam in het vonnis van echtscheiding moet worden gemeld § 1450), behoudens dispensatie (§ 1237).

Van echtscheiding met onderling goedvinden wordt geen melding gemaakt.

ENGELAND.

Hoewel de Britten geen katholieke natie zijn, was tot 1857 de echtscheiding niet in gebruik, alleen de scheiding van tafel en bed, the divorce a thoro et mensa, was toegelaten. Deze werd uitgesproken door de geestelijke rechtbanken, indien het gemeenschappelijke leven ondragelijk was geworden, voornamelijk wegens mishandelingen door den man, wegens overspel, kwaadwillige verlating, ongeneeslijke ziekten, tegennatuurlijke schennis der eerbaarheid, terwijl het kanonieke recht werd gevolgd wat betreft de gevallen van nietigheid des huwelijks. De huwelijksvoltrekking was in Engeland uiterst gemakkelijk en vooral Schotland was daarvoor bekend, men denke slechts aan den smid van Gretna-Green!

Trouwens ook thans nog bestaat een groote vrijheid

hieromtrent in heel Engeland. Het is voldoende, dat partijen, vergezeld van twee getuigen, zich begeven naar den ambtenaar van den burgerlijken stand: het huwelijk wordt geldig gesloten, als de ouders of voogden er zich niet tegen verzetten. Omdat huwelijksafkondigingen vóóraf niet vereischt worden, is deze beperking al van zeer weinig waarde.

Tegenover deze gemakkelijkheid van sluiting des huwelijks staat, dat de ontbinding ten zeerste bemoeilijkt was; zooals gezegd is, vóór 1857 bestond er alleen scheiding van tafel en bed uitgesproken door de geestelijke rechtbanken. Deze spraken nooit echtscheiding uit, doch als uitzondering had de gewoonte vastgesteld, dat het Parlement bij overspel der vrouw, aan den beleedigden echtgenoot kon ter hulp komen door een statuut te geven, dat de divorce uitsprak, doch alleen als de scheiding van tafel en bed reeds door de geestelijke rechtbank was uitgesproken en de medeplichtige aan het overspel door de Court of common law veroordeeld was tot het geven van schadevergoeding aan den man. [1])

[1]) Overspel als zoodanig was niet strafbaar, alleen moest de medeplichtige der vrouw den man geldelijk schadeloos stellen.

Daar zoodanig statuut niet licht gegeven werd en de procedure zeer lang duurde en hoogst kostbaar was, kwam echtscheiding weinig voor en konden alleen gefortuneerde echtelieden er van profiteeren.

In 1857 nu werd eene geheele hervorming ingevoerd.

Sints dien tijd mogen de kerkelijke hoven geen kennis meer nemen van scheidingsprocessen, doch werd hiervoor een speciaal gerechtshof ingesteld: the Court for divorce and matrimonial causes.

Dit college is sedert ook weder veranderd en werd een onderdeel van een nieuw hoogste Hof.

De scheiding van tafel en bed is gebleven onder den naam van gerechtelijke separatie. Echtscheiding is volgens de divorce act (statutes 20 en 21 Victoria 1857) toegelaten ingeval van overspel, schaking, verkrachting en bigamie.

Overspel der vrouw is voor den man altijd reden tot echtscheiding, voor de vrouw alleen, als het bij den man vergezeld is door bloedschande, bigamie, schaking, onnatuurlijke ontucht of afwezigheid van meer dan twee jaren.

In 1878 is bepaald, dat alle rechters van den

eisch tot gerechtelijke scheiding en echtscheiding kennis kunnen nemen. Er bestaat dan appèl op het hoogste Hof.

Echtscheiding met wederzijdsch goedvinden is verboden.

OOSTENRIJK—HONGARIJE.

Vóór de wet van 21 December 1868 behoorden alle huwelijks- en echtscheidingsquesties van katholieken bij speciale kerkelijke hoven, die de regelen van het Concilie van Trente toepasten. Dit werd toen veranderd en afzonderlijke civiele rechtbanken werden ingesteld om uitspraak te doen in zaken op het huwelijk betrekking hebbende.

De echtscheiding is in Oostenrijk verschillend geregeld naarmate partijen tot dezen of genen godsdienst behooren.

Volgens het Oesterr. Allgem. Gesetzbuch van 1811 kunnen katholieken nooit echtscheiden; hun is alleen vergund de scheiding van tafel en bed, hetzij wegens bepaalde redenen, die veel meer in aantal zijn dan b.v. in den Code Civil, hetzij met onderlinge toestemming.

Alleen niet-katholieken, hetzij protestanten, joden of personen, die tot geen kerkgenootschap behooren,

mogen van echtscheiding gebruik maken. De mogelijkheid wordt beoordeeld naar den godsdienst, die partijen beleden op het oogenblik der huwelijksvoltrekking.

Redenen tot echtscheiding zijn:

Overspel,

gevangenis- of galeistraf van minstens 5 jaren,

kwaadwillige verlating,

afwezigheid,

voortdurende slechte behandeling,

aanslagen die gevaar voor het leven of de gezondheid teweeg brengen.

Onoverwinnelijke en wederzijdsche tegenzin geeft aanleiding tot het vragen van echtscheiding met onderling goedvinden, waaraan echter verschillende termijnen verbonden zijn al naar gelang van omstandigheden.

Israëlieten kunnen alleen echtscheiding vragen met wederzijdsch goedvinden of wegens overspel der vrouw.

Een poging tot verzoening moet voor den rabbijn plaats hebben, die een akte moet geven, verklarende, dat hij partijen niet heeft kunnen verzoenen.

De rechtbank kan de uitspraak nog 3 maanden opschorten doch is de echtscheiding uitgesproken, dan moet de Mozaïsche wet gevolgd worden: de man zendt een scheidbrief aan de vrouw. (Gesetzbuch § 133—136). Ze mogen ook scheiding van tafel en bed aanvragen.

Decreten van 1814 en 1835 bepalen, dat gescheiden niet-katholieken geen 2e huwelijk met roomschen mogen aangaan.

Bij gemengde huwelijken wordt echtscheiding voor ieder volgens zijn godsdienst behandeld, de katholieke echtgenoot mag geen nieuw huwelijk aangaan; als de andere partij b.v. protestant was, mag ze dit wèl (wet van 8 Oct. 1856).

RUSLAND.

In Rusland bestaan twee soorten van rechtbanken voor huwelijkszaken, 1e voor de orthodoxen, de kerkelijke hoven, 2en voor de niet-orthodoxen, speciale familierechtbanken, ingesteld door Peter den Groote.

De echtscheiding is toegelaten, doch de gronden,

waarop ze kan worden aangevraagd zijn niet talrijk 1e overspel en impotentie, doch deze laatste eerst na driejarig huwelijk en alleen als ze ontstaan is vóór het huwelijk. 2e veroordeeling tot een straf, het verlies der burgerlijke en politieke rechten medebrengende. 3e afwezigheid, wettiglijk geconstateerd (na 5 jaren, doch na tien, indien de man soldaat is of krijgsgevangen is gemaakt).

Echtscheiding komt in Rusland niet veelvuldig voor, tenminste niet voor de civiele rechtbanken, wèl daarentegen bij de kerkelijke hoven vlgs M. Naquet:

„Deze hoven, zegt hij, spreken recht volgens een speciaal kanoniek recht, afwijkende van de burgerlijke wet en soms zelfs er mede in strijd.

Door deze vreemde tegenstelling is het te verklaren, dat het aantal echtscheidingen in Rusland zoo groot is en dat men zoo gemakkelijk echtscheiding kan verkrijgen, niettegenstaande den duidelijken tekst van het Burgerlijk Wetboek." [1])

---

[1]) Naquet pag. 234. t. a. p.

ITALIË.

Volgens den Code van 1865 is echtscheiding niet veroorloofd en alleen scheiding van tafel en bed (ook met onderling goedvinden) toegestaan, 't geen niet te verwonderen is in het land, waar de zetel van den Paus is.

Sedert een tiental jaren echter wordt er moeite gedaan om de echtscheiding in te voeren. De afgevaardigde Salvatore Morelli heeft viermaal een poging daartoe aangewend; de eerste twee keeren heeft de kamer geweigerd het voorstel in behandeling te nemen, de 3e keer ging ze er toe over, doch, nadat de rapporteurs er zich tegen verklaarden, is het niet aangenomen.

Den 8en Mei 1880 is Morelli er weer op teruggekomen, de Regeering verklaarde er zich thans vóór en beloofde een ontwerp in te zullen dienen, 't geen de minister Villa den 1en Februari 1881 ook gedaan heeft. Dit ontwerp, bestaande uit 22 artikelen, laat echtscheiding toe wegens veroordeeling tot eene capitale straf of wegens altijddurende dwangarbeid en voor Toscane wegens gevangenisstraf, verder na

vijfjarige separatie als er kinderen zijn, na driejarige in het tegenovergestelde geval, gerekend van den datum af, dat het vonnis van scheiding van tafel en bed kracht van gewijsde heeft gekregen.

Echtscheiding met wederzijdsche toestemming is niet voorgesteld.

SPANJE, PORTUGAL.

In deze landen is het kanonieke recht nog van kracht en kan het huwelijk niet ontbonden worden door echtscheiding, zelfs scheiding van tafel en bed is in Spanje alleen geoorloofd wegens bepaalde redenen. In 1870 is in dat land het burgerlijk huwelijk ingesteld. De kerkelijke inzegening mocht echter voorafgaan, zoodat het huwelijk toch zelden burgerlijk voltrokken werd. In 1875 is bepaald, dat de echtgenooten de keus hebben tusschen kerkelijk en burgerlijk huwelijk. Het eerste geldt tevens als burgerlijk huwelijk, doch de akte moet binnen de 8 dagen in de registers van den burgerlijken stand worden ingeschreven of straffe van boete. Gebeurt dit niet, zoo is het huwelijk toch geldig.

De wet van 1870 kent geen andere huwelijksont-

binding dan door den dood. Het kanonieke recht geldt voor katholieken, het civiele-recht voor andersdenkenden.

In Portugal erkent het Burgerlijk Wetboek van 1868 eveneens twee soorten van huwelijk: het kerkelijke (voor katholieken) en het civiele. Dit laatste kwam echter tot 1878 niet voor, daar er tot dien tijd geen bepalingen waren voor de inrichting van den burgerlijken stand.

Echtscheiding bestaat hier niet en is nooit toegelaten geweest.

De gevallen van nietigheid des huwelijks worden volgens het kanonieke recht beslist door geestelijke rechtbanken, de uitvoering der vonnissen wordt door de burgerlijke rechtbanken verzekerd.

ZWEDEN. [1])

Hier is echtscheiding toegelaten en dat wel sints eeuwen, want reeds bij de invoering der hervorming onder Gustaaf Wasa, verviel het katholieke stelsel van onontbindbaarheid des huwelijks.

---

[1]) Verg. v. Lamsweerde t. a. p. pag. 36 v. v.

In 1571—72 kwam eene volledige kerkelijke regeling tot stand, waarbij de beslissing over echtscheiding echter aan den wereldlijken rechter werd opgedragen. In 1686 maakte deze wet voor eene andere kerkelijke plaats, die de regeling omtrent de vermogensrechten enz. aan den wereldlijken rechter liet, doch de beslissing over de gronden, dus de echtscheiding zelve, aan de kerkelijke hoven opdroeg.

In 1734, bij de invoering van het Algemeen Wetboek, werd deze beslissing werder naar den wereldlijken rechter teruggebracht.

Behalve door dit wetboek werden nog veranderingen in de kerkelijke verordening van 1686 gemaakt door een koninklijk besluit van 1810, dat meerdere redenen voor echtscheiding toestond, n. l. behalve de tot dusverre geldige: overspel en kwaadwillige verlating, ook die, welke anders alleen redenen tot scheiding van tafel en bed opleverden.

Ook een koninklijke verordening van 21 Maart 1835 over huwelijksafkondiging en huwelijksvoltrekking van vroeger gescheiden paren.

De redenen zijn zijn thans in de eerste plaats overspel en kwaadwillige verlating.

Omtrent overspel gelden de volgende bepalingen:

De vrouw kan echtscheiding wegens die reden tegen haren man aanvragen, tenzij ze gemeenschap met hem heeft gehad, nadat haar het overspel is bekend geworden. De eisch moet binnen de 6 maanden worden ingesteld.

De schuldige echtgenoot verliest zijne helft der gemeenschap, de onschuldige behoudt dus alles.

Indien beide partijen zich aan echtbreuk hebben schuldig gemaakt en er geene verzoening heeft plaats gehad na de fout van de eene partij, kan echtscheiding niet gevraagd worden, door geen van beiden.

De overspelige gescheiden echtgenoot mag geen nieuw huwelijk aangaan vóór den dood des anderen, behoudens diens toestemming of als deze zelf weder gehuwd is.

Verder zijn gronden tot echtscheiding: afwezigheid impotentie, aanstekelijke ziekten, vóór het huwelijk opgekomen, onzedelijk levensgedrag van de vrouw vóór het huwelijk, veroordeeling tot eene onteerende- of eene vestingstraf, schandelijk gedrag (verkwisting, gewoonte van dronkenschap, woeste inborst) krankzinnigheid zonder hoop op beterschap na 3 jaren, en ten laatste zoodanige vijandige gezindheid tusschen

de echtgenooten, dat ze in haat en afschuw is ontaard, dus incompatibilité d'humeur.

Van de eigenlijke echtscheiding met wederzijdsch goedvinden wordt geen melding gemaakt.

NOORWEGEN.

Het burgerlijk huwelijk is ingesteld in 1845. Evenals in alle niet-katholieke landen is echtscheiding hier toegelaten en wel om verschillende redenen, die dezelfde zijn voor man en vrouw. Ze zijn: echtbreuk, afwezigheid, (indien ze opzettelijk is na 3 jaren, anders na 7), natuurlijke onmacht, ongeneeslijke of walgingwekkende ziekten, (beiden als ze vóór de huwelijksvoltrekking zijn ontstaan), veroordeeling tot eeuwigdurenden dwangarbeid (behalve als de Koning binnen 7 jaren gratie verleent).

Echtscheiding met onderling goedvinden is ook toegelaten, doch heeft 's Konings goedkeuring noodig. Eerst moeten de echtgenooten echter aanvragen aan de civiele overheid om gescheiden te mogen leven gedurende 3 jaar (separatio quoad thorum et mensam), na vermaning van den predikant en de civiele authoriteit.

Heeft na dezen tijd geen verzoening plaats en volharden ze bij hun voornemen, dan kan echtscheiding worden uitgesproken, na toestemming van den Koning.

De gescheiden echtgenooten kunnen later samen weder trouwen, doch een nieuwe huwelijksvoltrekking is noodig. Willen ze met een ander huwen, dan is een speciale permissie vereischt.

DENEMARKEN.

De bepalingen, die in dit land voor echtscheiding gelden, zijn in hoofdzaak gelijk aan die ik boven opnoemde voor Noorwegen.

Ze worden voorgeschreven in het wetboek van 1856, en zijn ongeveer dezelfde als de bepalingen van het wetboek van Christiaan IV van 1684, Danskelow genaamd.

Gronden zijn: gevangenisstraf of eeuwigdurende dwangarbeid, doch de echtscheiding kan eerst worden uitgesproken na 3 jaar, als het een onteerende straf is, anders eerst na 7 jaren;

overspel; de eisch is niet ontvankelijk als de eischer zich zelve aan overspel heeft schuldig gemaakt, als

hij het overspel geprovoceerd heeft of als er verzoening heeft plaats gehad. De overspelige vrouw mag eerst drie jaar later weder huwen met toestemming van den Koning en onder overlegging van certificaten van goed gedrag, benevens de verklaring, dat zij niet zal blijven wonen op de plaats, waar haar eerste man verblijf houdt.

Ook kwaadwillige verlating, aanstekelijke ziekten en impotentie, doch beiden moeten vóór het huwelijk ontstaan zijn.

Partijen mogen ook met onderling goedvinden scheiden, doch evenals in Noorwegen, als ze na 3 jarige voorloopige separatie bij hun eisch volharden.

GRIEKENLAND.

In Griekenland bestaat alleen het kerkelijk huwelijk. Er is thans een ontwerp voor een burgerlijk wetboek gemaakt, waarbij ook echtscheiding is voorgesteld, doch alleen wegens bepaalde redenen. Deze zijn: ten 1^{en} overspel van de vrouw of van den man als hij een concubine onderhoudt, ten 2^{en} aanslagen tegen het leven of de eer van den eenen echtgenoot door den anderen, ten 3^{en} veroordeeling wegens misdaad, ten 4^{en}

kwaadwillige verlating van de gemeenschappelijke woning gedurende minstens drie jaren en ten 5^en^ afwezigheid van meer dan 6 jaren.

Scheiding van tafel en bed kan wegens dezelfde redenen gevraagd worden, buitendien ook nog van wege incompatibilité d'humeur, die geen reden tot echtscheiding oplevert.

Ook is echtscheiding mogelijk na scheiding van tafel en bed gedurende drie jaren, na sommatie door den eenen echtgenoot, tegen wien de separatie is uitgesproken, gedaan aan den anderen om te divorceeren of het gemeenschappelijke leven te hervatten.

BELGIË.

De Fransche Code Civil van 1804 is hier van kracht: echtscheiding is dus toegelaten wegens bepaalde oorzaken alsmede met onderling goedvinden, onder dezelfde beperkingen als boven breeder is omschreven. Ook hier hebben deze bepalingen nooit tot misbruik aanleiding gegeven.

In het Avant-projet de révision du Code Civil van 1883, door professor Laurent te Gent opge-

steld, wordt echtscheiding met wederzijdsche toestemming niet opgenomen, hoewel de scheiding van tafel en bed met onderling goedvinden wordt voorgesteld.

Ten slotte nog de bepalingen over echtscheiding in:

ZWITSERLAND,

waar een zeer groote vrijheid ten dezen opzichte bestaat. Alles wat op het huwelijk betrekking heeft is geregeld in de federale wet van 24 December 1874, die eigenlijk eerst den 1^{en} Januari 1876 in werking is getreden en die voor geheel Zwitserland geldt.

Vóór 1862 regelde ieder der 22 kantons de kwestie van echtscheiding op zich zelf. De beslissing was overgelaten aan geestelijke rechtbanken, hoewel reeds lang het streven was die aan de civiele rechtbanken op te dragen.

Voor katholieken was echtscheiding natuurlijk verboden en hun was alleen scheiding van tafel en bed toegestaan.

Een federale wet van 1862 bepaalde, dat een katholiek ook kon scheiden als hij protestant

werd; voor den katholieken echtgenoot bleef he huwelijk dan onontbindbaar, de protestant gewordene mocht een nieuw huwelijk aangaan.

De federale rechtbanken moesten kennis nemen van den eisch tot echtscheiding.

Volgens de aangehaalde federale wet van 1874 nu is het burgerlijk huwelijk vereischt, dat aan de kerkelijke inzegening moet voorafgaan.

De huwelijkssluiting is zeer gemakkelijk en voor alle godsdiensten gelijk; trouwens de ontbinding eveneens

Scheiding van tafel en bed bestaat ook doch slechts tijdelijk, hoogstens voor 2 jaar.

Zijn de echtgenooten dan nog niet verzoend, dan is het aan de rechtbanken overgelaten om geheele echtscheiding uittespreken.

Redenen verder zijn: overspel, mishandelingen en beleedigingen, aanslagen op het leven, kwaadwillige verlating, ongeneeslijke krankzinnigheid.

Behave voor deze bepaalde oorzaken, staat het den rechtbanken geheel vrij om echtscheiding of scheiding van tafel en bed uit te spreken, als het hun blijkt, dat er omstandigheden zijn waardoor de huwelijksband is aangetast.

Deze groote vrijheid werkt nadeelig, daar het zeer dikwijls voorkomt, dat de rechtbanken echtscheiding uitspreken zonder eenig voorafgaand onderzoek, waardoor, zooals M. Glasson het uitdrukt: „le mariage tend à devenir dans certaines classes de la société un simple bail."

Resumeerende blijkt dus, dat echtscheiding in de protestantsche staten overal is toegelaten en tevens in sommige katholieke; slechts enkele, zooals Spanje, Portugal, Italië hebben alleen scheiding van tafel en bed.

Echtscheiding met onderling goedvinden komt voor in Pruisen, Saksen, Denemarken, Zwitserland (indirekt), België en ook in Baden (waar de C. C. van 1804 geldt) en Wurtenberg.

HOOFDSTUK II.

§ 1. *De wenschelijkheid van de mogelijkheid van echtscheiding.*

„Het huwlijk is voor een mensen leven" en niets is meer wenschelijk dan dat het gesloten worde met de zekere bedoeling het tot den dood voort te zetten. Dit ligt trouwens in den aard van het huwelijk zelve; „le voeu de la perpétuité, zegt Portalis, est le voeu même de la nature [1]). Ik geloof dan ook, dat er niet velen zullen gevonden worden, tenminste in ons land, die echtscheiding op zich zelve ver-

---

[1]) Portalis, Discours préliminaire du code civil n°. 51 Locré Tome I^e^ pag. 168, aangehaald bij Laurent: Principes du droit civil tome IIIe pag. 209.

dedigen, want wat is schooner instelling dan het huwelijk?

„Twee zielen gloend aaneengesmeed
Of vastgeschakeld en verbonden
In lief en leed."

Wat kan men als meer verheffend bedenken dan de vereeniging van twee echtgenooten, gegrond op genegenheid, vertrouwen en hoogachting, waarbij de man de vrouw steunt, verdedigt en beschermt, de vrouw den man door hare liefde leidt en hem het leven zoet en aangenaam maakt?

Wat is liefelijker dan het bezit van een huiselijken haard, waar men, omringd door vrouw en kinderen kan uitrusten van de dagelijksche drukten en beslommeringen des levens?

En voorwaar, waren alle huwelijken zóó, als ze behoorden te wezen, beantwoordden alle aan het hoogere doel, dat hun ten grondslag ligt, echtscheiding zou niet voorkomen en geen bepalingen waren noodig om haar te regelen!. . .

Doch, helaas, hoe weinige echtverbintenissen zijn er, die aan het ideaal beantwoorden of die het zelfs maar nabij komen?

Hoe dikwerf komt het niet voor, dat de band des huwelijks in stede van een liefdeband te zijn, een knellende keten wordt? Wanneer een der echtgenooten door zijne uitspattingen of schanddaden alle aanspraak op achting of genegenheid verbeurt; indien het huwelijksleven in plaats van een paradijs op aarde een hel wordt, als alles wordt aangegrepen om elkander het leven onaangenaam en ondragelijk te maken, wanneer voor liefde en toewijding, haat, walging en afschuw in de plaats treden en het huiselijk samenzijn verbitterd en vergald wordt door aanhoudende oneenigheid, twisten en tweespalt!

En is het dan niet beter een dergelijke keten te verbreken dan uit overdreven eerbied voor de onontbindbaarheid des huwelijks zulk een knellenden band te laten blijven bestaan? Ik voor mij geloof, dat het antwoord niet twijfelachtig kan zijn.

Immers juist om het huwelijk in eere te houden, juist om het zijn aureool van geluk en heiligheid niet te ontnemen is het wenschelijk een dergelijke ongelukkige verhouding op te heffen, opdat zulk een verderfelijk voorbeeld niet demoraliseerend werke op de omgeving en het huwelijk in aanzien doe dalen.

Wel hebben de tegenstanders van de echtscheiding gewezen op het lot der kinderen en beweerd, dat het noodzakelijk was in hun belang het huwelijk voort te zetten, en het is niet te ontkennen, dat echtscheiding der ouders altijd een hoogst treurige gebeurtenis is in het leven der kinderen; doch het staat nog te bezien of het niet wenschelijker is voor hen, dat de echt hunner ouders ontbonden worde en zij zoodoende misschien de gelegenheid hebben om bij een tweede huwelijk van hunnen vader of hunne moeder de voorrechten van een gelukkig ouderlijk tehuis te genieten, dan een groot deel huns levens gedoemd te wezen de onophoudelijke onderlinge twisten, beleedigingen of mishandelingen bij te wonen van hen, die hun het aanzijn hebben geschonken om veelal spoedig zelf in den huiselijken tweespalt betrokken te worden en partij te moeten kiezen tusschen vader of moeder.

Men kan dus vooropstellen, dat echtscheiding op zich zelve nooit goed is te keuren, doch alleen te verdedigen is als redmiddel om een ongelukkige verbindtenis, die geenszins meer op een huwelijk gelijkt te doen ophouden, zooals Treilhard zegt: „le divorce

ne doit pas être signalé comme un mal, s'il peut être un remède quelquefois necessaire [1]).

Trouwens wat het huwelijk heilig maakt, wat den grondslag ervan vormt is de idee van overeenstemming van twee zielen, steunende op de wederkeerige liefde en genegenheid van twee wezens: wanneer nu die harmonie volkomen verbroken is, als dus de grondslag, waarop alles rust, weggenomen wordt, wat blijft er dan eigenlijk van het huwelijk over? Immers niets dan de naam. Terecht zegt dan ook Laurent: à vrai dire le divorce ne rompt pas le mariage, il ne fait que constater la rupture [2]).

Het schijnt mij overbodig breeder uit te weiden over de wenschelijkheid van de mogelijkheid van echtscheiding; in het algemeen is het, dunkt mij, niet te ontkennen, dat in de wetgeving, die voor alle onderdanen geldt zonder aanzien van hunne godsdienstige gezindheid, echtscheiding niet verboden moet worden.

De wetgever dient desniettemin uit te gaan van het

---

[1]) Exposé des motifs de la loi sur le divorce, séance du 9 Ventôse an XI.

[2]) Laurent, Principes du droit civil tome III pag. 211.

principe van onontbindbaarheid van den huwelijksband en alleen bij wijze van uitzondering echtscheiding toe te laten voor die gevallen, waarin de vereeniging van man en vrouw geenszins meer aan het idee van huwelijk voldoet.

§ 2. *Geheele scheiding te verkiezen boven enkele separatie.*

Op het punt van scheiding kan men, zooals we gezien hebben, in de verschillende landen drie systemen opmerken:

1°. de huwelijksband is onverbreekbaar, alleen scheiding van tafel en bed is toegelaten (katholieke landen);

2°. geheele echtscheiding mag alleen plaats hebben, enkele separatie is verboden (enkele protestantsche landen);

3°. zoowel echtscheiding als scheiding van tafel en bed is geoorloofd (landen met gemengde bevolking).

Ad. 1. Men heeft vooral in roomsche landen dikwijls beweerd, dat omdat daar de meesten der ingezetenen katholiek zijn, echtscheiding niet moest

toegelaten worden, als strijdende met de conscientie van het meerendeel der natie.

M. i. is deze bewering ongegrond, omdat de burgerlijke wet niet moet beheerscht worden door godsdienstige begrippen en dan ook het huwelijk alleen in deszelfs burgerlijke betrekkingen dient te beschouwen en ze den andersdenkenden, die geen gewetensbezwaren tegen echtscheiding hebben niet van dat middel mag berooven, al zijn deze ook in de minderheid. Buitendien er is geen dwang om te divorceeren, dus katholieken echtgenooten staat het volkomen vrij geen gebruik van dat middel te maken, terwijl indien bij gemengde huwelijken de roomsche echtgenoot, na echtscheiding, het huwelijk voor niet ontbonden blijtt beschouwen en zijn verder leven aan zijn vroegeren echtgenoot getrouw wil blijven, niemand hem tot het tegendeel dwingt.

Ad. 2. Dit systeem is naar mijne meening ook af te keuren, daar hierdoor de rechten der katholieke ingezetenen miskend worden.

Hun toch is het vlgs. den katholieken godsdienst verboden den echtband te verbreken en de onschuldige partij zal dus, hoezeer ook door zijn echtgenoot be-

leedigd of mishandeld, verplicht zijn het gemeenschappelijk leven voort te zetten, wil ze aan haar godsdienst niet ontrouw worden.

Verreweg het beste schijnt mij het derde toe, zooals ook hier te lande bestaat, waarbij echtscheiding wordt toegelaten, doch tevens de enkele scheiding van tafel en bed bestaat voor diegenen, die gewetensbezwaren hebben tegen de verbreking van den huwelijksband.

Beide, echtscheiding en enkele separatie zijn in zooverre gelijk, dat ze het gemeenschappelijke leven, de samenwoning, dus het eigenlijk huwelijk doen ophouden, alleen de eerste verbreekt den huwelijksband volkomen, de tweede laat hem bestaan; en nu is naar mijne meening geheele echtscheiding verre te prefereeren boven enkele scheiding van tafel en bed, want waarom den uiterlijken schijn van het huwelijk nog bewaard, als het in werkelijkheid geheel verbroken is?

De voorstanders der separatie zeggen, dat scheiding van tafel en bed altijd nog de hoop op verzoening overlaat en dat zoodoende later voor de echtgenooten,

die bewogen worden door berouw of medelijden, of door het belang der kinderen worden overreed, er misschien nog kans op hereeniging bestaat.

Die kans echter is al zeer gering, want weinigen gaan zonder rijpelijk beraad tot scheiding van tafel en bed over en weinigen dus zullen op hun genomen besluit terugkomen.

Trouwens het bezwaar, dat bij echtscheiding geen hereeniging meer mogelijk is, is weg te nemen, door de bepaling dat gescheiden echtgenooten nog ééns samen mogen trouwen, zooals thans in Frankrijk ingesteld is.

Overigens bestaan er vele bedenkingen tegen separatie als eenig middel: is het voor de vrouw geen zware, onverdiende straf, om zelve onschuldig gedwongen te zijn den naam te moeten houden van hem, die in de publieke opinie voorgoed geschandvlekt is, of door een vonnis als schurk is erkend? Of eveneens voor den man als zijne vrouw zijn naam onteert door ontucht, overspel of ander schandelijk gedrag? Doch er is meer!

Men ontneemt aan de van tafel en bed gescheidenen, die inderdaad ongehuwd zijn, de gelegenheid

tot het aangaan van eene wettige verbindtenis. Is het dan wonder, dat ze zich op eene andere wijze trachten schadeloos te stellen?

En hoewel hiermede niet gezegd is, dat dit op alle gescheidenen betrekking heeft, het is toch zeker, dat zij, gewend aan het huwelijksleven, dubbel aan verleidingen van allerlei aard bloot staan en dat het meermalen voorkomt, dat ongeoorloofde betrekkingen hiervan het gevolg zijn, die min of meer openlijk voortgezet, toch op den duur niet verborgen blijven en den kinderen tot treurig bewijs strekken van het zedelooze leven hunner ouders, die daardoor de achting hunner kinderen moeten verbeuren.

En behalve dat door den halfslachtigen toestand van gesepareerde echtgenooten de onzedelijkheid in de hand gewerkt wordt, kan hij aanleiding geven tot de geboorte van een aantal onechte kinderen, die volgens het heerschend vooroordeel, hun geheele leven met den smaad hunner geboorte worden vervolgd.

Hoeveel beter is het dan niet den huwelijksband geheel te verbreken!

Den gescheiden echtgenooten wordt in dat geval

de kans geboden een nieuwen echt aan te gaan; ze hebben de gelegenheid zich wederom een huisgezin te vormen, waarin hun de mogelijkheid gegeven wordt het geluk te vinden, dat hun tot dusverre niet beschoren was en waardoor de herrinnering aan hunne eerste ongelukkige vereeniging geheel wordt uitgewischt.

Ze kunnen weder de voordeelen van eene wettige verhouding genieten; de kinderen, daaruit gesproten behoeven zich niet voor hunne ouders te schamen en de maatschappij, de staat vaart er wel bij, die in het tegenovergestelde geval, bij enkele separatie „se trouve appauvrie de nombre de familles, dont elle eût pu s'enrichir," zooals Treilhard het uitdrukt. [1])

Algeheele scheiding heeft dus, zoowel uit een zedelijk als uit een maatschappelijk oogpunt, veel voor boven scheiding van tafel en bed en is zoodoende verre boven deze te verkiezen.

Zoude het dus in principe wenschelijk zijn, dat

---

[1]) Exposé des motifs de la loi sur le divorce par le conseiller d'Etat Treilhard, Séance du 19 Ventôse an XI.

de wetgeving alleen echtscheiding aannam, uit billijkheid dient enkele separatie te blijven gehandhaafd voor hen, die gemoedsbezwaren hebben tegen verbreking van den huwelijksband, doch dan ook alleen als secundair middel en derhalve slechts in dezelfde gevallen als echtscheiding.

Ons tegenwoordig wetboek huldigt eene andere leer, evenzeer het ontwerp, zooals wij later zullen zien.

§ 3. *Onze wetgeving en echtscheiding met onderling goedvinden.*

Echtscheiding is volgens art. 264 B. W. geoorloofd, wegens:

1°. Overspel.

2°. Kwaadwillige verlating, na 5 jaar.

3°. Veroordeeling tot eene onteerende straf na het huwelijk uitgesproken, (volgens de Wet van 26 April 1884, houdende wijzigingen in het Burgerlijk Wetboek, om dit in overeenstemming te brengen met het nieuwe Wetboek van Strafrecht, na veroordeeling wegens misdrijf tot een vrijheidsstaf van vier jaar of langer.)

4°. Wegens zware verwondingen of zoodanige mishandelingen, door den eenen echtgenoot tegen den anderen gepleegd, waardoor diens leven wordt in gevaar gebracht of waardoor hem gevaarlijke verwondingen zijn toegebracht.

Scheiding van tafel en bed kan, behalve wegens bovenstaande redenen ook nog geeischt worden „terzake van buitensporigheden, mishandelingen en grove beleedigingen, door den eenen echtgenoot jegens (?) den anderen begaan" (art. 288); en is tevens mogelijk met onderling goedvinden (juist het omgekeerde dus van den Code Civil).

Verder kan volgens art. 255 B. W. het huwelijk nog ontbonden worden, als de scheiding van tafel en bed gedurende 5 jaren, zonder verzoening, heeft stand gehouden.

Bij ons is dus echtscheiding geoorloofd alleen wegens bepaalde redenen en zegt art. 263: „Echtscheiding kan nimmer door onderlinge toestemming plaats hebben."

Eenige opmerkingen over dit artikel mogen thans hier hun plaats vinden.

Zooals we hiervoren gezien hebben, heeft de uitdrukking „par consentement mutuel" niet altijd hetzelfde begrip aangegeven, tenminste niet denzelfden omvang van begrip uitgedrukt.

In 1792 beantwoordde de naam geheel aan het denkbeeld, dat men er mede bedoelde: het huwelijk werd toen beschouwd als gewoon contract en le consentement mutuel was voldoende om de gesloten verbindtenis te verbreken.

Bij het samenstellen van den Code van 1804 werd weliswaar de uitdukking consentement mutuel behouden, doch er werden zoovele moeilijkheden en restricties bijgevoegd, dat de naam veel te uitgebreid was voor hetgeen de wetgever er onder verstond.

Het zij hier dadelijk reeds gezegd, dat ik, hoezeer ook voor echtscheiding met wederzijdsche toestemming, daar geenszins mede bedoel het uitgestrekte begrip van 1792, doch veeleer dat van den Code, hoewel dit m. i. te zeer beperkt is, waarop ik echter later hoop terug te komen.

De wetgever van 1792 nam aan, dat het huwelijk een gewoon contract is en thans worden er in Frankrijk nog voorstanders van die opvatting gevonden. Verder

zegt men: niemand kan persoonlijk gedwongen worden de verbindtenis na te komen, alleen kan bij niet-nakoming vergoeding van kosten, schaden en interessen gevorderd worden, en op grond daarvan neemt men, het huwelijk als een speciaal contract beschouwende, volgens bovenstaanden regel aan, dat ontbinding des huwelijks niet alleen mogelijk moet zijn met onderling goedvinden doch dat het ook ontbonden moet kunnen worden door den wil van een der partijen, altijd behoudens schadevergoeding.

Maar het huwelijk is geen gewoon contract, het schept niet alleen eene verhouding tusschen de twee contracteerende partijen maar omvat veel meer.

Het is de grondslag van de geheele maatschappij, het vormt huisgezinnen, uit welke kinderen voortspruiten, die op hunne beurt weer huisgezinnen vormen; het is dus de basis der familie en zoodoende het fundament van den staat.

Derhalve gaat het niet aan een verhouding, die van zooveel gewicht is, zulke gewichtige gevolgen in zich sluit als een eenvoudig contract te behandelen.

Doch dit neemt niet weg, dat het veel vóór heeft

om het huwelijk niet alleen wegens bepaalde oorzaken te kunnen ontbinden; slechts moeten er de noodige beperkingen bijgevoegd worden, opdat het niet tot misbruiken aanleiding kan geven en geen gelegenheid opene om op lichtzinnige wijze een zoo heiligen band als dien des huwelijks te verbreken: het moet vast staan, dat het huwelijksleven werkelijk ondragelijk is geworden, dat er wezenlijk bestaat: „une cause peremptoire de divorce".

Heeft men dus deze wijze van scheiden met genoegzame waarborgen tegen misbruik omgeven, dan zie ik niet in waarom zoo pertinent deze mogelijkheid moet worden uitgesloten, zooals dit door art. 263 B. W. gedaan wordt.

Deze wijze van scheiden toch heeft veel vóór.

Hoe vaak gebeurt het niet, dat, hoewel er bepaalde redenen tot divortie bestaan, echtgenooten, vooral onder de meer beschaafde standen, uit angst voor schandalen of publiciteit van huiselijke drama's, het voorrecht van echtscheiding moeten derven!

Wanneer b. v. de vrouw bloot staat aan levensgevaarlijke mishandelingen van haren man, is ze

genoodzaakt, wil ze scheiden, haren echtgenoot, den vader harer kinderen op de bank der beschuldigden te brengen, is ze verplicht alle bizonderheden van hare huiselijke ellende publiek te maken en hoewel, zeer gelukkig, bij ons de procedure met gesloten deuren wordt behandeld, zoo wordt het feit in allen gevalle geconstateerd en den volke verkondigd.

In welk een moeielijk dilemma wordt niet de man geplaatst bij overspel zijner vrouw?

Of verbonden te blijven aan een wezen, dat hij veracht, met wie zijn waardigheid, zijn gevoel en zijn eer hem verhinderen vereenigd te zijn, of gedwongen te worden zijn ongeluk te verkondigen, de ontrouw zijner echtgenoote openbaar te maken, hare uitspattingen aan het licht te brengen om ten slotte, zooals maar al te dikwijls gebeurt, op den koop toe bespot en uitgelachen te worden.

Is het voor de echtgenooten niet alleen, doch ook voor de kinderen, wie zoodoende de oneer hunner ouders verborgen kan gehouden worden, niet veel verkieslijker, dat zonder schandaal, zonder éclat scheiding wordt toegelaten enkel bij onderling goedvinden of beter gezegd zonder *genoemde* redenen?

En behoudens deze gevallen, die betrekking hebben op echtscheiding wegens bepaalde oorzaken, zijn er nog zoovele omstandigheden, die daarbuiten staan.

Hoe vaak kan het niet gebeuren, dat een der echtgenooten een schanddaad begaat, die niet bepaald onder het bereik der strafwet valt, of tenminste geen vrijheidsstraf van 4 jaren of langer ten gevolge heeft, doch waardoor de aanvankelijke toegenegenheid van den anderen echtgenoot in onoverkomelijke verachting en afschuw kan veranderen?

En de onschuldige echtgenoot is dan toch verplicht een bestaan voort te zetten, dat alle vereischten voor een huwelijk mist en tevens genoodzaakt den onteerden naam te blijven voeren of verbonden te blijven aan iemand, die zijn naam onteert.

Ook de zoogenaamde incompatibilité *mutuelle* d'humeur et de caractère, die niet onder een bepaalde reden is te brengen, is inderdaad een belangrijke grond tot echtscheiding.

Montesquieu zegt in zijn Esprit des lois (XVI, 16): „Là, où la loi établit des causes, qui peuvent rompre le mariage, l'incompatibilité mutuelle est la plus forte de toutes."

En hier is veel van aan, want waar twee karakters volkomen ongeschikt voor elkander blijken te zijn, waar aanhoudende oneenigheid, de liefde, die in het huwelijk behoort te heerschen, verandert in haat, is het beter zulk een ongelukkige verhouding op te heffen.

Ook voor de kinderen is dit wenschelijk, zooals ik reeds hierboven (pag. 76) meen te hebben aangetoond.

Alle bovengenoemde voordeelen zijn, dunkt mij, redenen genoeg om van het thans aangenomen beginsel van art. 263 af te wijken. En dat onze wet niet zeer consequent is omtrent het uitdrukkelijke verbod, in dat art. opgenoemd, blijkt wel daaruit, dat ze datgene, wat op de eene plaats met ondubbelzinnige woorden wordt verboden, op eene andere door eene achterdeur weer binnen laat. Immers, zooals reeds gezegd is, veroorlooft art. 255 B. W. ontbinding des huwelijks na 5jarige scheiding van tafel en bed, die ook door wederzijdsche toestemming kan worden verkregen.

Waarom, als toch in twee afdeelingen wordt toe-

gelaten, wat in ééns verboden is, echtscheiding met onderling goedvinden niet ronduit ingevoerd, dan zou er geen gelegenheid meer zijn voor harde, doch niet ongegronde oordeelvellingen, als zoude deze halfslachtige regeling den schijn op zich laden een dading met vaste beginselen te zijn, zooals professor Van Assen het noemt.

§ 4. *Het ontwerp.*

Ons wetboek, dat een langdurige en omslachtige procedure voor echtscheiding voorschrijft, dat echtscheiding slechts wegens bepaalde redenen toestaat, die zeer beperkt en weinig in aantal zijn, is dus op dit punt waarlijk niet vrijgevig; meermalen zijn er dan ook stemmen opgegaan om de mogelijkheid van echtscheiding eenigszins te vergrooten.

Het ontwerp tot herziening van het Burgerlijk Wetboek, opgesteld door de Staatscommissie, bij Z. M. besluit van 28 Februari 1880 ingesteld, in 1886 gedeeltelijk gepubliceerd, bevat dan ook op dit punt uitgebreide veranderingen.

Behalve belangrijke wijzigingen en vereenvoudigin-

gen in de procedure, zooals wij later zullen zien, heeft het het aantal oorzaken, die aanleiding kunnen geven tot het aanvragen van echtscheiding vermeerderd, door er verscheiden redenen bij te voegen, die ook in andere wetgevingen voorkomen.

Volgens art. 230 Ontwerp kan op de volgende gronden echtscheiding worden geëischt:

1°. overspel;

2°. onnatuurlijke ontucht, gedurende het huwelijk gepleegd;

3°. weigering tot samenwoning (wanneer een der echtgenooten zonder geldige oorzaak de gemeene woning verlaat of weigert te betrekken, en gedurende 3 jaren van zijnen echtgenoot verwijderd blijft leven;

wanneer de man zonder geldige oorzaak weigert de vrouw in zijne woning te ontvangen en gedurende een jaar in die weigering volhardt, art. 231);

4°. onherroepelijke veroordeeling tot eene vrijheidsstraf van 4 jaren of langer of van eene vrijheidsstraf van ten minste dien duur ter vervanging van de doodstraf, wanneer de veroordeeling na de voltrekking van het huwelijk is uitgesproken, hetzij binnenslands, hetzij wegens een misdrijf, waartegen hier te lande eene

vrijheidsstraf van 4 jaren of langer is bedreigd, buitenslands;

5°. aanslag op het leven of zware mishandeling van den eenen echtgenoot, opzettelijk gepleegd, bevorderd of uitgelokt door den anderen;

6°. gedurige slechte bejegening van den echtgenoot;

7°. gewoonte van dronkenschap of ander liederlijk gedrag.

Separatie is toegelaten wegens dezelfde redenen, terwijl art. 269 bepaalt, dat de echtgenooten, wanneer ze gedurende twee jaren getrouwd zijn geweest, bevoegd zijn tezamen scheiding van tafel en bed te verzoeken zonder verplicht te zijn eene bepaalde oorzaak op te geven (dus evenals de tegenwoordige regeling).

Verder kunnen de echtgenooten, wanneer ze van tafel en bed gescheiden zijn, hetzij om eene bepaalde oorzaak, hetzij op beider verzoek, en de scheiding een vol jaar heeft geduurd, tezamen bij de rechtbank, die van den eisch of het verzoek kennis genomen heeft, machtiging tot ontbinding des huwelijks vragen, op welk verzoek het openbaar ministerie moet worden gehoord (art. 263).

Tevens kan ontbinding des huwelijks worden uitgesproken in geval van art. 264 O., waarover ik hierachter hoop te spreken (pag. 115).

Zooals reeds is gezegd, bestaat er in onze tegenwoordige wetgeving een zeer beperkte vrijheid op het punt van echtscheiding en zoude het wenschelijk zijn deze belangrijk uit te breiden.

Ik geloof niet, dat men zoo angstig behoeft te zijn in dit opzicht. Het is niet waarschijnlijk, dat er misbruik van gemaakt zal worden, vooral niet in ons land, waar de zeden nog niet zoo bedorven zijn en men niet zoo lichtzinnig er toe over gaat om te huwen en den echt weder te verbreken.

De Hollanders zijn eene bezadigde, overwegende natie, en denken kalm na vóór ze tot zulk een uiterst middel als echtscheiding hun toevlucht nemen. Door een plotseling opkomende gemoedsbeweging of hartstocht laten zij zich niet geheel beheerschen of medeslepen.

Wanneer een Nederlandsch paar zich eens door den echt heeft verbonden, gaan de partijen zelve wel degelijk eerst met beraden zin na, welke gevolgen de ontbinding des huwelijks na zich sleept, welke

veranderingen deze in hunne dagelijksche gebruiken en gewoonten, waaraan men hier zeer gehecht is, teweeg zal brengen en velen zullen zich dikwijls alleen reeds door de materieele belangen, van een zoo ingrijpende verandering in hun leven laten afhouden.

Ook de zorg voor het welzijn der kinderen zal hier te lande, waar de band tusschen ouders en hunne afstammelingen veel hechter is dan in sommige andere landen velen er toe brengen eerst in de uiterste noodzakelijkheid tot een zoo gewichtigen stap over te gaan.

Naar mijne meening kan men dus zonder vrees onze bepalingen omtrent echtscheiding vergemakkelijken, want de grenzen zijn thans te eng.

De bepaalde redenen toch, die alleen aanleiding tot echtscheiding kunnen geven, zijn weinig, te weinig in getal, daar er behalve dezen verscheiden oorzaken zijn, die de ontbinding des huwelijks kunnen billijken; buitendien is de schaduwzijde van een zoo beperkt aantal, dat men de beteekenis der woorden in het overdrevene gaat uitbreiden, zooals in Frankrijk, waar men bijna alles onder injures graves bracht. [1])

---

[1]) Zie Laurent, Principes du droit civil tome III pag. 227 v. v.

Het ontwerp heeft m. i. dan ook zeer terecht dat aantal aanmerkelijk uitgebreid.

Ik zal deze niet afzonderlijk nagaan, alleen zij het mij vergund over art. 230 n°. 4 nog iets in het midden te brengen. Het is altijd een moeilijke questie te bepalen, welke misdrijven aanleiding moeten kunnen geven tot een aanvrage tot echtscheiding. Vroeger vóór 1884 nam men in ons B. W. als criterium aan de veroordeeling tot eene onteerende straf. Daar die onderscheiding van straffen in onteerende en niet-onteerende bij de invoering van het nieuwe Wetboek van Strafrecht is vervallen, moest men een andere maatstaf aannemen en heeft de wetgever daarvoor genomen de veroordeeling tot een vrijheidsstraf van 4 jaren of langer.

Hoewel eene andere regeling, b.v. door het opnoemen der misdrijven, zooals voorkomt o. a. in le projet de la commission parlementaire naar aanleiding van het wetsvoorstel van M. Naquet van 1878, omtrent de divorce en waarin als reden wordt opgenomen la condamnation à une peine simplement correctionnelle : pour vol, escroquerie, abus de confiance, outrage public à la pudeur, ook hare schaduwzijde

heeft, zoo kan m. i. onze bepaling ook tot onbillijkheden leiden.

Waarom is eene vrouw, wier man tot drie jaren en 11 maanden vrijheidsstraf is veroordeeld, uitgesloten van het voorrecht van echtscheiding, terwijl ze dit wèl had als de man slechts één maand langer had gekregen?

Kan de man niet even verachtelijk zijn? en is het niet onbillijk, dat de vrouw door dat luttele verschil in straf, gedwongen is haar gansche leven den geschandvlekten naam haars echtgenoots te voeren?

En in welk een moeilijken tweestrijd ziet een echtgenoot zich niet geplaatst, als hij weet, dat zijn mede-echtgenoot een misdrijf heeft begaan?

Hij heeft de keuze: het misdrijf aan te geven en te scheiden of aan een wezen, dat hij veracht, verbonden te blijven.

Geeft hij het aan, dan echter bestaat de kans, dat de andere echtgenoot veroordeeld wordt tot een vrijheidsstraf van minder dan 4 jaren, waardoor de naam geschandvlekt is, doch zonder grond tot echtscheiding op te leveren, dus juist het omgekeerde van hetgeen bedoeld was!

Mij dunkt, dat dit geval ook wijst op de wenschelijkheid van echtscheiding met wederzijdsche toestemming.

Bestond deze, alle moeielijkheid, twijfel of nadeel voor de onschuldige partij ware uit den weg geruimd, want dit middel zoude de schuldige echtgenoot gaarne aangrijpen om zijn naam te redden, terwijl hij buitendien nog reden tot dankbaarheid had wegens de kiesche wijze, waarop zijn echtgenoot hem behandelde.

In het ontwerp is de eigenlijke echtscheiding met onderlinge toestemming evenmin als in het bestaande wetboek opgenomen.

Ik zeg de eigenlijke echtscheiding met wederzijdsch goedvinden, want, evenals het B. W., laat het ontwerp deze wijze van scheiden, die in ééns niet veroorloofd is, in twee bedrijven toe, echter bevat het geen inconsequentie, zooals het B. W. die heeft in art. 263.

Kan volgens ons wetboek echtscheiding uitgesproken worden na 5jarige separatie (ook met onderling goedvinden), waarvoor met de procedure een tijd van minstens 7 jaar vereischt is, het nieuwe ontwerp

krimpt dezen termijn in tot 1 jaar, zonder bijna eenige formaliteit verplicht te stellen en dit is m. i. de zaak wel wat te gemakkelijk gemaakt. Immers kan hiervan, hoezeer in sommige gevallen aanbevelenswaardig, toch groot misbruik gemaakt worden, omdat het nu den echtgenooten, die 2 jaren getrouwd zijn, vrij staat, zonder eenigen waarborg tegen lichtzinnigheid, den echtband te verbreken, alleen met een tijdsbeperking van één jaar.

Daar ik boven reeds meen te hebben aangetoond, dat geheele echtscheiding verre de voorkeur verdient boven enkele separatie, doch deze moet blijven bestaan voor diegenen, die gemoedsbezwaren tegen echtscheiding hebben, begrijp ik niet, waarom er meerdere redenen, in casu onderling goedvinden, zijn voorgesteld voor scheiding van tafel en bed dan voor divortie.

Het Ontwerp is voor de andere bijzondere redenen van de zelfde meening geweest, als die ik hier verdedigd heb en heeft de vage uitdrukkingen: buitensporigheden, mishandelingen en grove beleedigingen, die als reden alleen tot separatie golden, niet weder opgenomen.

Dit is nu begrepen onder voortdurende slechte bejegening, die ook reden is tot echtscheiding.

Wanneer nu vooropgesteld is, dat de redenen tot scheiding van tafel en bed dezelfde behooren te zijn als voor geheele echtscheiding, dan is het mijns bedunkens te betreuren, dat door het ontwerp echtscheiding met onderling goedvinden niet is opgenomen; want juist wegens de uitbreiding van het aantal bepaalde redenen, zou dit zeer te wenschen zijn voor hen, die daarvan geen gebruik wilden maken ter voorkoming van publiciteit van hun ongeluk.

Waar het ontwerp b. v. als redenen tot echtscheiding opnoemt: onnatuurlijke ontucht, gedurige slechte bejegening, gewoonte van dronkenschap of ander liederlijk gedrag, daar zou het toch hoogst verkieselijk zijn, dat voor echtgenooten, die te kiesch zijn om deze ondeugden van hun mede-echtgenoot alom bekend te maken of de wetenschap daarvan aan hunne kinderen willen besparen, dit mildere middel werd opengelaten.

Omdat nu onze tegenwoordige wetgeving te beperkende bepalingen heeft aangaande echtscheiding, waardoor deze, ook wegens processueele redenen te

moeilijk is gemaakt, terwijl ook echtscheiding met onderlinge toestemming is uitgesloten (behoudens het gezegde omtrent art. 255) en het Ontwerp daarentegen, terwijl het de echtscheiding „zonder genoemde redenen" niet opgenomen heeft, m. i. divortie na éénjarige scheiding van tafel en bed met te weinig waarborgen tegen lichtzinnige verbreking van het huwelijk heeft omringd, zoude ik, indien het mij vergund ware hier mijne bescheiden opinie uit te spreken een tusschenweg verkieselijk achten.

Dewijl het echter geenszins op mijn weg zoude liggen een volledige regeling volgens mijne meening aan te geven, zal niemand verwachten, dat ik uitvoerig over alle artikelen op dit stuk spreek, hetgeen mijn bestek ook niet zou gedoogen, ik wenschte alleen, onder verbetering, eenige opmerkingen te maken over de hoofdpunten, 't geen ik in de volgende § hoop te doen.

---

§ *Echtscheiding jure constituendo.*

Het behoeft wel niet meer gezegd te worden, dat m. i. echtscheiding, hoewel op zich zelve geenszins

goed te keuren, in een maatschappij als de onze, dient te blijven bestaan als een remedie tegen nog grooter kwaad en zelfs, dat het aantal der redenen, die er aanleiding toe kunnen geven, uitgebreid behoort te worden.

Het is dan ook te hopen, dat de bepalingen van het ontwerp hieromtrent, die ik hierboven opnoemde, met der tijd tot wet mogen worden verheven.

Wenschelijk zoude het naar mijne meening zijn, dat behalve echtscheiding wegens bepaalde redenen, ook echtscheiding zonder genoemde oorzaak, de zoogenaamde scheiding met wederzijdsch goedvinden werd ingesteld, om de echtgenooten niet te noodzaken hunne huiselijke ellende aan het daglicht te brengen en ook wegens incompatibilité *mutuelle* d'humeur et de caractère, die niet onder een bepaalde oorzaak valt.

De echtscheiding met wederzijdsche toestemming zoude echter door eenige formaliteiten beperkt moeten worden, opdat het den echtgenooten niet vrij sta, te gemakkelijk van elkander af te komen en zij er zoodoende niet toe komen om lichtzinnig een huwelijk aan te gaan en het even spoedig weder te verbreken.

De fransche Code Civil had le divorce par con-

sentement mutuel, zooals op pag. 32 v.v. is aangegeven met uitgebreide beperkingen omgeven.

Deze waren m. i. te groot en niet altijd gemotiveerd.

Waarom toch is het den echtgenooten b. v. verboden van dit middel gebruik te maken als de man jonger is dan 25, de vrouw nog geen 21 jaren is, als ze twintig jaren getrouwd zijn geweest of indien de vrouw 45 jaren oud is?

De wetgever heeft gemeend, dat echtgenooten van zóó jeugdigen leeftijd elkander nog niet genoeg konden kennen en de eisch tot echtscheiding alsdan als een uitvloeisel van lichtzinnigheid te beschouwen was, dat als men 20 jaren gehuwd was, voldoende was gebleken, dat men zeer goed met elkander overweg kon, dus dat dan echtscheiding par consentement mutuel niet gevraagd mocht worden.

Deze overweging echter kan alleen slaan op incompatibilité d'humeur, doch als men echtscheiding met onderling goedvinden ook beschouwt als middel van scheiden zonder bepaalde redenen te behoeven aan te geven, heeft ze geen waarde. Immers is het niet even wenschelijk voor een man onder de 25 jaren als daarboven, om bij overspel zijner echtge-

noote, den weg van niet-ruchtbaarheid in te slaan, in plaats van publiciteit te geven aan zijn oneer?

Verkeert de vrouw niet in hetzelfde geval, al is ze nu 20 jaar of jonger, indien ze van haren man aanslagen op het leven heeft te verduren?

Bestaat dezelfde toestand niet zoowel voor den man bij overspel zijner vrouw, als voor deze bij mishandelingen van haren echtgenoot, ook al is de vrouw ouder dan 45 jaren?

Ik geloof het wel.

Beter zoude het dus mijnsbedunkens zijn om deze niet geheel gemotiveerde belemmeringen weg te laten.

Ook vind ik de bepaling van den C. C. te bezwarend, waarbij de echtgenooten verplicht zijn 4 malen de authentieke akten over te leggen van hunne ouders of in leven zijnde ascendenten, waarbij dezen hun kind moeten machtigen, wegens redenen *hun bekend*, echtscheiding met onderling goedvinden aan te vragen.

Dus door ééne weigering van een der ouders of ascendenten kan de echtscheiding onmogelijk gemaakt worden.

Dit nu is zeer hard, want waarom moeten

de ouders hierin zooveel te zeggen hebben?

Het zou nog te begrijpen zijn, dat hunne toestemming vereischt ware bij het sluiten van een huwelijk hunner kinderen, omdat ze dezen, die eigenlijk nog geheel onbekend zijn met het gewicht van den stap, dien ze gaan doen, door ondervinding geleid, van eene lichtzinnige vereeniging kunnen terughouden; en toch geeft de wet hun niet de bevoegdheid om door hunne weigering een huwelijk te verhinderen. Wèl kunnen ze het opschorten, doch als de kinderen meerderjarig zijn (de man 25, en de vrouw 21 in dezen) kunnen ze met een akte van eerbied huwen, zonder toestemming hunner ouders en ook zonder deze als de echtgenooten den leeftijd van 30 jaren bereikt hebben.

Het is dus slechts een questie van tijd, het huwelijk wordt door de weigering der ouders niet onmogelijk gemaakt.

Daarentegen in dit geval, waar toch de kinderen zelve de beste beoordeelaars zijn van het al of niet onhoudbare van hunnen toestand, kunnen de ouders, hetzij uit eigenbelang, hetzij wegens andere oorzaken, bv. slechte verstandhouding met hunne kinderen,

dezen van het voorrecht van echtscheiding par consentement mutuel berooven.

Buitendien er kunnen gronden zijn van zoo schandelijken aard, dat de kinderen uit fijngevoeligheid of kieschheid zich schamen deze zelfs aan hunne ouders mede te deelen, die toch een authenthieke akte moeten geven, houdende hunne toestemming voor de kinderen om bij onderling goedvinden te scheiden, *wegens redenen hun* (ouders) *bekend.*

Hoewel dus kan worden aangenomen, dat deze regeling te moeielijk is gemaakt, is daarmede niet gezegd, dat de ouders in dezen in 't geheel niet moeten worden gekend: ze zouden aan den rechter schriftelijke inlichtingen kunnen geven of deze zou hen in persoon voor zich kunnen laten verschijnen om mondeling nadere informatën te geven omtrent de al of niet wenschelijkheid van eene scheiding.

Het zoude, dunkt mij, niet af te keuren zijn, dat op dit punt een eenigszins grootere macht aan den rechter werd verleend en de omslachtige formaliteiten belangrijk werden verminderd.

Echtscheiding zonder genoemde redenen zou dus bv. verkregen moeten kunnen worden op schriftelijke aanvrage der beide echtgenooten na minstens tweejarig huwelijk.

Deze voorwaarde toch, die zoowel in den C. C. was opgenomen voor die soort echtscheiding, als ook in het B. W. en het Ontwerp voor scheiding van tafel en bed met onderling goedvinden, is zeer te billijken.

Immers men moet gelegenheid hebben elkander in het huwelijk te leeren kennen en begrijpen, er moet dus een zekere termijn gesteld zijn, dat men van dit middel geen gebruik mag maken.

Anders zouden de aanvragen tot echtscheiding wellicht te veelvuldig worden of zonder de noodige bezadigdheid en zonder genoegzaam nadenken worden gedaan. De echtgenooten zouden dan misschien terstond, als ze niet al hunne idealen in het huwelijk verwezenlijkt zagen, als het huwelijksleven, waarvan zij zich gouden bergen hadden voorgesteld, hun eenigszins tegenviel, (wat in het algemeen meestal wel het geval zal zijn), hun toevlucht nemen tot echtscheiding met onderling goedvinden.

Dit nu moet voorkomen worden en daarom is het

wenschelijk, hun, vóór ze van dit middel gebruik mogen maken, gedurende twee jaren de gelegenheid te geven om elkaar te bestudeeren en te leeren kennen en zich naar elkander te leeren schikken. Eerst na dezen proeftijd, om het zoo uit te drukken, kunnen zij beoordeelen of het gemeenschappelijk leven hun ondragelijk is.

Thans wil ik nog eenige opmerkingen maken over de procedure.

Hoewel, zooals gezegd is, noch ons B. W., noch het ontwerp de eigenlijke echtscheiding met wederzijdsch goedvinden behandelen, wil ik eerst de procedure, die ons wetboek voorschrijft voor ontbinding des huwelijk na 5 jarige separatie met onderlinge toestemming, die van het Ontwerp voor huwelijksontbinding na 1 jarige scheiding van tafel en bed met wederzijdsch goedvinden en die van de divorce par consentement mutuel in den Code Civil, die trouwens reeds vermeld is (pag. 34 v.) eenigszins met elkander vergelijken.

Art. 292 B. W. zegt, dat de echtgenooten verplicht zijn, vóór ze scheiding van tafel en bed aan-

vragen, bij authenthieke akte alle de voorwaarden dier scheiding te regelen, zoowel ten hunnen opzichte als met betrekking tot hunne kinderen.

De schikkingen tusschen hen beraamd, om plaats te hebben gedurende het rechterlijk onderzoek, moeten aan de bekrachtiging van de rechtbank worden onderworpen, om desnoods door haar geregeld te worden.

De aanvrage der beide echtgenooten (want het verzoek moet door beiden tezamen gedaan worden) geschiedt bij verzoekschrift aan de arrondissementsrechtbank van hunne woonplaats; ze moeten daarbij overleggen het afschrift hunner huwelijksakte, benevens die der overeenkomst, hiervoren vermeld in art. 292.

Daarna beveelt de rechtbank, dat beide echtgenooten te zamen, in persoon voor een of meer harer leden verschijnen, die hun dan de noodige vertoogen zullen doen.

Volharden beiden bij hun voornemen, dan gelast de rechter eene nieuwe verschijning na 6 maanden, (art. 294.) Wederom zes maanden na deze verschijning doet de rechtbank uitspraak, na verhoor of behoorlijke oproeping der naaste bloedverwanten der

echtgenooten in de opgaande linie en op conclusie van het openbaar ministerie. (art. 295.)

Voordat scheiding van tafel en bed uitgesproken is, gaat er minstens één jaar voorbij.

Heeft de separatie daarna vijf jaren geduurd, dan staat het ieder der echtgenooten vrij den anderen op te roepen in rechten en te eischen, dat het huwelijk ontbonden worde (art. 255).

De eisch wordt dadelijk ontzegd als de verwerende partij, na drie malen van maand tot maand in rechten te zijn opgeroepen, niet verschijnt of opkomende, zich tegen den eisch verzet of eindelijk van hare zijde verklaart bereid te zijn zich met de wederpartij te verzoenen. (art. 256.)

Stemt de gedaagde partij in den eisch toe, dan beveelt wederom de rechtbank den echtgenooten om tezamen in persoon voor een of meer harer leden te verschijnen, die hen tot eene verzoening zullen trachten over te halen.

Gelukt dit niet, dan beveelt de rechter een nieuwe verschijning ten minste 3 en ten hoogste 6 maanden na de eerste en worden hierbij opgeroepen de naaste bloedverwanten in de opgaande linie der beide echtgenooten. (art. 257.)

Wanneer ook deze verschijning vruchteloos afloopt hetzij de bloedverwanten al of niet verschijnen doet de rechtbank na rapport van commissarissen en na verhoor van het Openbaar Ministerie uitspraak en wordt de eiseh toegewezen, als aan alle formaliteiten is voldaan. Echter kan de rechtbank nog zes maanden haar uitspraak opschorten, als er nog kans op verzoening bestaat (art. 258).

Het vonnis van ontbinding des huwelijks, moet ten verzoeke van beide partijen of van ééne hunner binnen 6 maanden, nadat het vonnis voor geen wettelijk beroep meer vatbaar is, in de registers van den burgerlijken stand hunner woonplaats worden ingeschreven.

Wordt hieraan niet binnen dien tijd voldaan dan vervalt daardoor de kracht van het vonnis van echtscheiding welke niet meer om dezelfde redenen kan worden geëischt (art. 276).

Deze wijze van ontbinding des huwelijks is dus zeer omslachtig en tijdroovend, daar er op zijn allerminst zeven jaren mee heengaan.

Buitendien kan een der echtgenooten altijd de

ontbinding ook na 5 jarige scheiding onmogelijk maken door niet te verschijnen of te weigeren.

Zoo kan het dus gebeuren, dat een man uit nijd zijne vrouw of omgekeerd, dwarsboomt en op die manier zijn echtgenoot verhindert ooit een tweede huwelijk aan te gaan.

In den laatsten tijd zijn er dan ook pogingen in het werk gesteld om te trachten in deze onbillijke regeling verbetering te brengen.

Deze pogingen hebben, naar ik meen, echter niet veel meer uitgewerkt dan eenige vergaderingen te Amsterdam van personen, die in bovengemelden toestand verkeeren.

In den Code was dit punt beter geregeld, immers art. 310 luidde:

Lorsque la séparation de corps, prononcée pour toute autre cause que l'adultère de la femme, aura duré trois ans, l'époux, qui était originairement défendeur pourra demander le divorce au tribunal, qui l'admettra si le demandeur originaire présent ou dûment appellé ne consent pas immédiatement à faire cesser la séparation.

Dit artikel is in de wet op de divorce

van 1884 verbeterd in de navolgende bepaling:

Lorsque la séparation de corps aura duré trois ans, le jugement pourra être converti en jugement de divorce sur la demande, formée *par l'un des* époux: cette nouvelle demande sera introduite par assignation à huit jours francs en vertu d'une ordonnance, rendu par le président. Elle sera débattue en chambre de conseil. L'ordonnance nommera un juge rapporteur, ordonnera la communication au ministère public et fixera le jour de la comparition. Le jugement sera rendu en audience publique."

Dit nieuwe artikel 310 heft dus het onderscheid tusschen de redenen voor den man en de vrouw op, terwijl nu op verzoek van *ieder der echtgenooten* de echtscheiding KAN worden uitgesproken. Thans dus beslist de rechtbank of er reden tot het uitspreken der echtscheiding is, volgens de vroegere bepaling *moest* de rechtbank het doen.

Zeer wenschelijk zoude het zijn, dat in onze wetgeving eene dergelijke bepaling werd opgenomen, daar aan de gedwongen volgehouden separatie alle de nadeelen zijn verbonden, die op pag. 81 v. v. zijn opgenoemd.

Het ontwerp heeft dan ook in art. 264 een zeer gewenschte verbetering in dezen voorgesteld, waardoor aan deze grieven wordt tegemoet gekomen.

Dit artikel bepaalt, dat ingeval de scheiding van tafel en bed twee jaren heeft geduurd, ieder der echtgenooten den ander gerechtelijk kan aanmanen om de samenwoning te hervatten en wanneer hieraan, zonder dat er geldige redenen voor bestaan, binnen een maand, geen gevolg wordt gegeven, bij de rechtbank, die van het verzoek of den eisch kennis heeft genomen, de ontbinding des huwelijks kan vorderen.

Het Ontwerp geeft verder de navolgende bepalingen voor de procedure van scheiding van tafel en bed met onderlinge toestemming:

Voordat de echtgenooten hunnen eisch instellen zijn ze verplicht bij notarieele acte alle voorwaarden dier scheiding te regelen. Ze kunnen, mits de rechten van derden eerbiedigende, afwijken, indien zij in gemeenschap waren getrouwd, van de regelen, die de wet bij ontbinding der gemeenschap voorschrijft en ook van de bepalingen der huwelijksvoorwaarden, indien ze die vóór het sluiten des huwelijks hebben gemaakt. (art. 270.)

Het verzoekschrift tot scheiding van tafel en bed moet worden ingediend bij de rechtbank, binnen wier rechtsgebied de man zijn hoofdverblijf heeft of bij gebreke van hoofdverblijf, woont, en zoo de man hier te lande geen hoofdverblijf heeft, noch er woont, bij de rechtbank van het werkelijk verblijf van den eischenden of verzoekenden echtgenoot. Verblijft in het bedoelde geval, die echtgenoot in het buitenland, dan bij de rechtbank, binnen wier rechtsgebied de man het laatst hier te lande domicilie heeft gehad en bij gebreke hiervan bij de rechtbank te Amsterdam. (art. 158).

De echtgenooten moeten overleggen een afschrift van hunne huwelijksakte en van de notarieele akte, hierboven vermeld (art. 271).

Ze zijn bevoegd voor den tijd, gedurende welken hun verzoek aanhangig is, schikkingen te treffen, maar moeten aan de rechtbank bekrachtiging daarvan verzoeken; wanneer deze die schikkingen niet aannemelijk acht, voorziet zij zelve in de regeling. Hiertegen hebben de echtgenooten hooger beroep (art. 272).

De rechtbank beveelt daarna aan de beide echtge-

nooten om tezamen en in persoon voor één harer leden te verschijnen.

Wanneer de echtgenooten bij hun voornemen volharden, beveelt de rechter eene nieuwe verschijning na verloop van 3 maanden, en bepaalt tevens den dag, ten welken de door hem aan te wijzen bloedverwanten tot den tweeden graad ingesloten, zullen worden opgeroepen, teneinde vooraf omtrent het verzoek en de akten, boven vermeld, te worden gehoord.

Wanneer de echtgenooten, ook bij de 2e verschijning, bij hun voornemen volharden, wordt het verzoek toegestaan, tenzij de rechtbank de regeling van de voorwaarden onvoldoende oordeelt (art. 263).

Indien nu deze scheiding van tafel en bed een vol jaar heeft geduurd, kunnen de echtgenooten bij de rechtbank, die van het verzoek tot scheiding heeft kennis genomen, machtiging tot huwelijksontbinding vragen, op welk verzoek het Openbaar Ministerie wordt gehoord (art. 263).

Ook omtrent het uitspreken der huwelijksontbinding geeft het ontwerp andere bepalingen, dan ons tegenwoordig wetboek en is het in hoofdzaak terug

gekeerd tot de regeling, zooals die in den Code Civil was opgenomen.

Wij hebben reeds hiervoren (pag. 112) gezien, dat volgens het B. W. het vonnis van echtscheiding binnen 6 maanden in de registers van den burgerlijken stand moet worden ingeschreven.

Hieruit kunnen moeilijkheden ontstaan, want wanneer is nu het huwelijk ontbonden, door het vonnis of door de inschrijving?

Al. 2 van art. 276 zegt, dat indien het vonnis niet binnen den gestelden termijn is overgeschreven, het zijn kracht verliest.

Men zoude dus geneigd zijn te zeggen, dat eerst door de inschrijving het huwelijk ontbonden wordt, doch dan heeft men dezen vreemden toestand, vóór dat het vonnis is ingeschreven, dat het huwelijk bestaat, niettegenstaande het door een vonnis, dat kracht van gewijsde heeft gekregen, is ontbonden verklaard.

Om aan deze zwarigheden een einde te maken, is het in het Ontwerp zóo geregeld, dat de rechtbank machtiging verleent tot ontbinding des huwelijks en dat de ambtenaar van den burgerlijken stand, even-

als hij het huwelijk heeft voltrokken, het ook ontbonden verklaart.

De echtscheiding wordt door hem, uiterlijk 3 dagen, nadat hem overgelegd zijn het afschrift van het vonnis en de verklaring van den griffier, dat daartegen niet meer kan worden opgekomen, in het openbaar uitgesproken (art. 254 en 255).

Men ziet, dat in het Ontwerp de procedure belangrijk is verkort.

Omtrent een enkel punt daarvan zij nog het een en ander opgemerkt:

De bepaling, dat de echtgenooten tezamen in persoon voor den rechter moeten verschijnen, die trouwens zoowel in den C. C. als in het B. W. reeds was opgenomen, is, dunkt mij, niet onvoorwaardelijk aan te bevelen.

Men heeft zich voorgesteld, door dezen maatregel zooveel mogelijk de verzoening in de hand te werken, doch ik geloof, dat aan het zeer twijfelachtige voordeel dezer bepaling een even groote schaduwzijde tegenover staat.

Ik houd het er voor, dat, wanneer eens de zaken zoover gekomen zijn, dat tot scheiding is besloten en partijen zich dus vooraf allicht rekenschap hebben gegeven, wat ze gaan doen, dan deze laatste kans op verzoening als hoogst gering te beschouwen is en de hoop op een goeden uitslag vrij wel illusoir is.

Ik betwijfel dan ook, of er wel heel vele voorbeelden van verzoening op die wijze aan te halen zullen zijn en hiertegenover staat de schaduwzijde, dat partijen verplicht zijn weer tezamen te komen, dat ze gedwongen worden zich bloot te stellen aan onaangenaamheden van allerlei aard, dat de eene partij in den pijnlijken toestand wordt gebracht weer in aanraking te komen met iemand, voor wien hij den hevigsten afschuw gevoelt, waaruit tooneelen van de grootste heftigheid of verwijten van allerhande soort het gevolg kunnen zijn.

De angst voor dergelijke mogelijkheid, kan in staat zijn om personen van gevoelige natuur of zwakke gezondheid, de scheiding onmogelijk te maken.

Het is ten zeerste goed te keuren, dat er pogingen in het werk worden gesteld om partijen te verzoenen; al zullen ze meestal weinig succès hebben, het

is in ieder geval de plicht van den rechter te trachten een verzoening tot stand te brengen, doch dat dit dan afzonderlijk gebeure, dat partijen ieder alleen verschijnen om tot reconciliatie te worden aangespoord!

Misschien is dit nog beter, want met meer recht mag men verwachten, dat de tegenwoordigheid van elkander, vooral in een proces, waar partijen meest als vijanden tegen elkander overstaan, nadeelig zal werken op verzoening, wanneer alle grieven door het aanschouwen van de tegenpartij weder worden bovengeroepen, als voordeelig, wat thans schijnt te worden verondersteld. In allen gevalle zoude het m. i. facultatief moeten worden gesteld en aan den rechter overgelaten, naar gelang van omstandigheden, gezamenlijke of afzonderlijke verschijning der echtgenooten te bevelen.

Voor de procedure van echtscheiding met wederzijdsch goedvinden zoude ik b. v. de volgende regeling wenschelijk achten:

de echtgenooten doen beide schriftelijke aanvrage aan de rechtbank, zooals die in het Ontwerp aangewezen is.

Daarop worden ze beide afzonderlijk gehoord, be-

halve als de rechter meent, dat van een gezamenlijke verschijning heil is te verwachten, en tot verzoening aangespoord.

Volharden ze bij hun besluit, dan moeten ze elke 6 maanden van de 2 jaren daaropvolgende, dus 4 malen authenthieke schrifteijke verklaringen overleggen, dat ze hij hun besluit volharden. Hierdoor wordt gewaakt tegen lichtzinnigheid en blijkt het, dat er in die jaren geene toenadering heeft plaats gehad, dan kan worden aangenomen, dat de vraag tot echtscheiding niet op losse schroeven rust.

Na afloop van dezen termijn worden de ouders of bloedverwanten, in het Ontwerp genoemd, opgeroepen om hun *advies* uit te brengen.

Hunne toestemming moet, naar ik boven reeds gezegd heb, geen absoluut vereischte zijn.

De rechter moet alleen ingelicht worden, de mogelijkheid tot echtscheiding moet niet gebonden zijn aan de verklaringen van genoemde personen.

Dan worden de echtgenooten nogmaals afzonderlijk (met dezelfde restrictie als daareven genoemd) voor den rechter opgeroepen, die hun wederom de gevol-

gen van hunnen stap onder het oog brengt en hun daarvan tracht terug te houden.

Helpt dit alles niet, dan geeft de rechtbank machtiging tot echtscheiding, die dan overeenkomstig de voorstellen van het Ontwerp door den ambtenaar van den burgerlijken stand wordt uitgesproken.

De andere bepalingen, die ik niet noemde, zooals de beschikkingen vóór de aanvrage der echtscheiding bij notarieele akte, de overlegging der huwelijksakte, de voorloopige voorzieningen van de rechtbank aangaande de verblijfplaats der vrouw en van de kinderen enz. enz., zoude ik eveneens wenschelijk achten, zooals het ontwerp die heeft vastgesteld.

Ik wil echter bij deze enkele opmerkingen blijven, het was alleen mijn doel om in dit proefschrift te wijzen op de voordeelen, die echtscheiding met onderling goedvinden of liever zonder genoemde reden, kan hebben en ik eindig met de hoop uit te spreken, dat deze wijze van scheiden in een eventueel nieuw Burgerlijk Wetboek moge worden opgenomen.

STELLINGEN.

STELLINGEN.

I.

Het ware wenschelijk, dat echtscheiding met onderling goedvinden, mits omgeven door de noodige waarborgen tegen overijling, in onze wetgeving werd opgenomen.

II.

Diegene, die zich borg gesteld heeft voor een speelschuld, kan tot betaling worden gedwongen.

III.

Onder „reizigers" in art. 1746 B. W. moeten ook gebracht worden zij, die b. v. maandkamers in een hôtel huren.

IV.

Ook na scheiding van tafel en bed blijft de man verplicht volgens zijnen staat en zijn vermogen zijne vrouw onderhoud te verschaffen.

V.

In art. 1826 B. W. zijn niet begrepen de weddingschappen, aangegaan ter zake der daarvermelde spelen.

VI.

De ontbinding van het accoord wegens wanpraestatie van den failliet doet het faillissement herleven.

VII.

In het geval, bedoeld bij art. 285 W. v. K. is de keuze aan den verzekeraar.

VIII.

De schorsing wegens faillissement van den makelaar geschiedt van rechtswege.

IX.

Het verzet van crediteuren tegen homologatie is niet onderworpen aan de gewone regelen van procedure.

X.

Het plaatsen van borden met de bedreiging, dat losloopende honden zonder waarschuwing zullen worden doodgeschoten, vrijwaart hem, die deze bedreiging vervult, niet van straf.

XI.

De op overspel betrapte, die zich verdedigt tegen den bedrogen echtgenoot, moest zich niet kunnen beroepen op noodweer.

XII.

De afschaffing der pistole is af te keuren.

XIII.

Hij, die, begiftigd met de Orde van den Eikenkroon, geen verlof vraagt tot het aannemen dier orde, maakt zich schuldig aan de overtreding, bedoeld bij art. 435 sub. 2 W. v. S.

XIV.

Onder „reden" in art. 86 al. 2 W. v. Sv. moet alleen verstaan worden de grond, waarop de preventieve hechtenis wordt bevolen en niet ook de motieven, die tot het aannemen van dien grond hebben geleid.

XV.

Art. 5 G. W. sluit vreemdelingen niet uit van het recht om te kiezen en gekozen te worden in waterschappen.

XVI.

Het optreden van den Regeeringsraad in art. 45 G. W. al. 3 slaat alleen op het geval, genoemd in art. 17 G. W.

XVII.

Art. 4 G. W. verbiedt de uitlevering van Nederlanders.

XVIII.

Belastingen, die drukken op den verkoop van land zijn te veroordeelen.

XIX.

Ten onrechte zegt Exner: „der Begriff der höhern Gewalt" bladz. 6, dat in het R. R. vis major en vis divina uitdrukkingen van gelijke beteekenis zijn.

SOL
NOS
IUSTITIAE ILLUSTRA